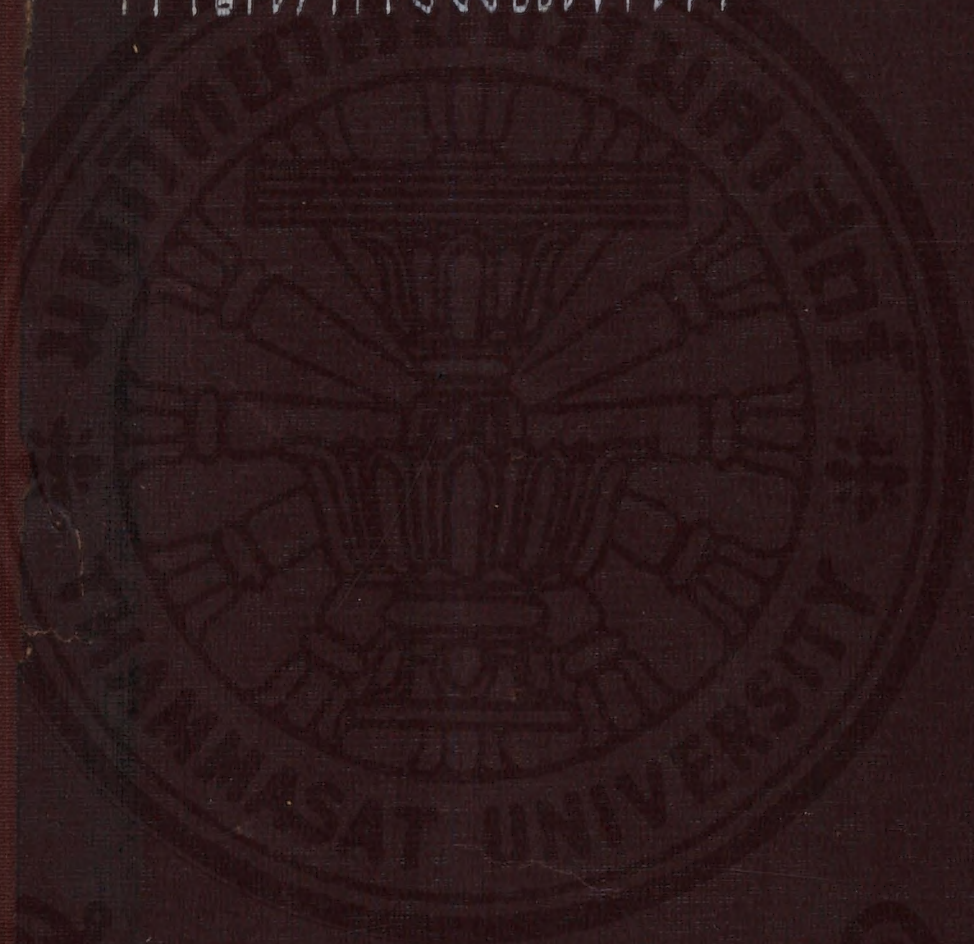

กำเนิดกรรมแพนที

สำนักหอสมุด

ก

GA

71

ท925

ค.1

เรื่อง

กำเนิดกรรมแผนที่

เรียบเรียงโดย

พระยามหาอำมาตยาธิบดี

พิมพ์แจกในการพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี (แสง วิรยศิริ)

ป.ช., ป.ม., ท.จ.ว.

ณ เมรุ หน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๕๕

ก
ก.ค.
ย
ก.ค.ย
ค

จำนวนหอสมุด

15296

17 ต.ค. 2541

มหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี

ชาตะ ๓๐ พฤษภาคม ๒๔๐๘

อนิจกรรม ๑๔ มกราคม ๒๔๕๕

(สำเนา)

ที่ ๒๓๕/๒๕๕๕

สำนักพระราชวัง

๒๐ มกราคม ๒๕๕๕

เรื่อง พระราชทานผ้าไตรในโอกาสบำเพ็ญกุศลสัตมวารศพ พระยามหาอำมาตยาธิบดี

เรียน คุณหญิงสิริมา มหาอำมาตยาธิบดี

ตามที่ได้นำดอกไม้ธูปเทียนของพระยามหาอำมาตยาธิบดี (เส็ง วิริยศิริ) ป.ช.-ป.ม.-ท.จ.ว. มากราบถวายบังคมลาถึงอนิจกรรม เมื่อวันที่ ๑๔ มกราคม ๒๕๕๕ นั้น สำนักพระราชวังได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ว่า พระยามหาอำมาตยาธิบดีเคยรับราชการมาด้วยดีเป็นเวลานาน แม้เมื่อออกจากราชการแล้ว ก็ยังได้บำเพ็ญตนเป็นประโยชน์แก่ราชการในสังกัดเดิม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานผ้าไตรมาบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นกรณีพิเศษ

ทั้งนี้ สำนักพระราชวังได้ให้เจ้าพนักงานแผนกพระราชพิธีเชิญผ้าไตร ๕ ไตร ที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานนั้นมาพร้อมแล้ว.

ขอแสดงความนับถือ

(ลงนาม) หม่อมหลวงศักดิ์วณิชศักดิ์

เลขาธิการพระราชวัง

สำนักงานเลขานุการ

ถ่ายภาพเมื่อครั้งไปราชการพม่า พ.ศ. ๒๔๔๕

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพมหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี ณ เมรุ วัดเทพศิรินทราวาสในเดือนพฤษภาคมนี้ คณะหนังสือพิมพ์ มหาอำมาตยาธิบดี จัด ประเด็นหนังสือเรื่อง “กำเนิดกรมแผนที่ พมพ. จนเป็นระดก เรื่องหนังสือฉบับเรื่องท เจ้าคุณเขียนไว้อเอง เขาใจว่านานมาแล้ว แต่ได้ค้นแต่งเพิ่มเติมตามคราวโดยลำดับ ดึงจะเห็นได้จากประเด็น เจ้าคุณเป็นผู้ยงด้วยวิญญายภาพประกอบด้วยบัญญัติอันนิยม แหตม เห็นอะไรก็จดจำไว้ คุณดัมบดทงน ได้ช่วยให้เจ้าคุณบรรลุผลสำเร็จใน ราชการซึ่งเป็นอาชีพตลอดมาคงแต่เป็นตามชนเด่มีน จนถึงปลัดทูลฉลองแห่งกระ ทรวงมหาดไทยซึ่งเป็นกระทรวงใหญ่และสำคัญยิ่งในเวด นั้น ในระยะอายุอันยาวนาน ของเจ้าคุณ ๆ ได้รับราชการพิเศษหลายอย่างเช่น เป็นราชเลขาธิการในกระบวนเสด็จ พระราชดำเนินเยี่ยมทวีปยุโรป เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๐ และได้เขียนรายงานการเสด็จ อันเต็มไปด้วยความล่งเกิดจดจำเป็นหนังสือทนายอานเรื่องหนังสือ ทงได้ไปราชการพิเศษ เกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนอีกมากคราวมากแห่งด้วย

แม้เจ้าคุณมีอายุสูงและออกจากราชการไปแล้วก็ ได้ทราบว่าได้ฝากเพียรเขียน บันทึกความทรงจำไว้หลายเรื่องตงนเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับราชการที่ททำมา จนได้ตง พมพ. แจกเป็นพระดกแห่งวนเกิดของกระทรวงมหาดไทยเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕

ทุกคนย่อมมีทงความคิดความไม่ด แต่การเขียนประเด็น การเขียนคำนำ เป็นเชิงไว้อาลัยเช่นคำนำฉบับนี้ท ไม่ใช่ว่าทจะบรรยายถึงความไม่ดของผูตง ดับไปแล้ว อีกประการหนึ่งถ้าจะพูดตามความเป็นธรรมแล้ว เจ้าคุณมหาอำมาตย์ม ความดีมากมายหลายอย่างเกินกว่าที่เรามทบรรจุตงในดัมบดเช่นนี้ได้นก ในชวดอนยด ยาวของเจ้าคุณ ๆ ได้รับใช้ใกล้ชิดกับบุคคลสำคัญ ๆ ของบ้านเมืองหลายรุ่นหลายวย เช่นได้เคยรับใช้เป็นทนายของสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ได้เป็นปลัดทูล ฉลองของสมเด็จพระบรมราชาณาภาพรับใช้ใกล้ชิดพระองค์ท่านอีก แดวยัง

ได้เป็นราชเชลยการรับใช้ใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ ตลอดเวลาตั้งแต่
ยุโรปอีกด้วย

คุณผู้แทนทรงเจ้าคุณมหาอำมาตย์ คือวรยาภและบุญญา ฉะนั้นพระ
บาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามสกุลเจ้าคุณว่า “วิริยศิริ” ซึ่งเหมาะ
สมกับบุคคลิกลักษณะแล้ว ชื่อเลี้ยงของเจ้าคุณมหาอำมาตย์น่าจะยังย่นไปอีกนานด้วย
อิทธิพลของวรยาภดังได้กล่าวมานี้

ธำมณี

กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร

วันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๔๗๕

ถ่ายเมื่อครั้งดำรงตำแหน่ง ผู้บัญชาการกองเสือป่า รักษาดินแดน
ทวันตก พ.ศ. ๒๔๕๕

เคารพไว้ด้วยแด่พระยามหาอำมาตยาธิบดี

พระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้ทำคุณประโยชน์ให้แก่ชาติบ้านเมืองเป็นอเนกประการ และได้สร้างฐานะในตำแหน่งหน้าที่ราชการตั้งแต่นั้นน้อยขึ้นมาจนถึงได้ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย แม้เมื่ออายุของพระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้ล่วงเข้าสู่วัยชรา และไคพนหน้าที่ราชการออกมารับพระราชทานบำนาญแล้ว เป็นเวลาช้านาน ก็ยังมีความฝักใฝ่ที่จะช่วยราชการบ้านเมืองอยู่เป็นนิจ ข้าพเจ้าใคร่จักคุ้นเคยกับพระยามหาอำมาตยาธิบดีในระยะหลัง เมื่อท่านพ้นจากราชการในกระทรวงมหาดไทยแล้ว พระยามหาอำมาตยาธิบดีได้แสดงให้ข้าพเจ้าเห็นอย่างชัดเจน ถึงบุคลิกลักษณะอันเพียบพร้อมด้วยวิริยภาพ และความมุ่งหน้าในงานการปกครองคุณวุฒิความเนียบแหลม มรดกกรรมของพระยามหาอำมาตยาธิบดี จึงเป็นที่เสียดายที่ใคร่จะนำความอาลัยมาสู่ชาติมิตรและผู้ที่เคยเคารพรักทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง

ขอสรุปถวายนิสงส์ในการบำเพ็ญคุณพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้ จงคิดบันดาลให้ ดวงวิญญาณของพระยามหาอำมาตยาธิบดี ได้ประสบความสุขและสรรพสิ่งอันพึงประสงค์ในสัมปรายภพทุกประการ.

จอมพล ป.พิบูลสงคราม

(ป.พิบูลสงคราม)

ทำเนียบรัฐบาล

๕ พฤษภาคม ๒๔๘๕

ผู้ตกขายข้าพเจ้าขอขอบพระคุณ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิ-
ยากรที่ได้ประทาน คำนำ สำหรับหนังสือนี้มา และขอขอบพระคุณ พันฯ ท่าน จอมพล
ป. พิบูลสงคราม ที่ได้กรุณาให้เกียรติรับเป็นเจ้าภาพในงานพระราชทานเพลิงศพท่าน
เจ้าคุณทรงนิตย์ หากมีญาติวงศ์ใดที่เจ้าคุณผู้ล่วงลับไปแล้วจะทราบได้ ข้าพเจ้า
คิดว่าท่านคงจะรู้สึกปลาบปลื้มเป็นอันมาก.

สิริมา มหาอำมาตยาธิบดี

๓ พฤษภาคม ๒๔๕๕

ภาพถ่ายภาพสุดท้าย ก่อนถึงอนิจกรรม

ถ่ายภาพในงานปาร์ตี้เลี้ยงส่งผู้จบการศึกษา บริษัท ทศพล จำกัด เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๖

วนองคาร เดอนเจด ชนหกคา บณด ถัดมคัก ตรงกบวณท ๓๐ พฤษภาคม
พ.ศ. ๒๕๐๘ เวลา ๘ น. ๑๒ นาที ทพเพณำบานคตของบางกอกนช. ผังตวจ.
ออกตรงหมาวดชปะชาว หรือศรัธดาราม ชนบร

นามเดิม (เส็ง) นามสกุลต้น รัชกาลที่ ๖ พระราชทานเมื่อวันที่ ๓๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๖ ว่า “วिरยศิริ” (Viryasiri) โดยเหตุทรงเห็นว่าเป็นผู้ดั่งกลดชนใหม่ ซื่อสัตย์และเกียรติคุณ ได้รับราชการในตำแหน่งที่สูงและสำคัญ ตั้งอยู่ในวิรัชภาค ภาคเพ็ชรในทางที่ชอบมิได้ขาด ภายหลังเมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๕ เดิม “มหาอำมาตยาธิบดี” ฉะนั้นนามสกุลของตน เพื่อบริการราชทัณฑ์นามอันสูงศักดิ์ เป้าหมาย ขวัญไว้ในตระกูล ฉะนั้น จึงเป็น “วिरยศิริ มหาอำมาตยาธิบดี”

บิดา มีนามว่า ขุนภานุสมบัติ (อรุณ) และคุณแม่ ญิม เป็นมารดา

ขุนภำษัฒมบัค เป็นบุตรหลวงบรรจงวานิชย์ (บุญไคย) เป็นน้องชาย
พระยาพิฒนหัตถมบัคบริบูรณ์ (ยิ้ม ต้นตระกูลพิฒนหัตถ) และเป็นบิดาเจ้าจอมมารดา
จอม รัชกาลที่ ๕ และเป็นเจ้าจอมมารดาของกรมพระจันทบุรีนฤนาถ

คุณเมญมมารดา เป็นข้าพระยาพิไชยสงคราม (พัก) รัชกาลที่ ๓ กับคุณ
หญิงมมารดา สามีเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ได้ธิดาไปเลี้ยงไว้
เป็นข้าบาญชรรมแต่เด็กจนถึงเวลาดมรดก เป็นคนโปรดในรัชกาลที่ ๕ ทรงแต่งตั้งให้

เป็นช่างพระโธสถหลวงเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕

๕. การเล่าเรียนศึกษา

พ.ศ. ๒๔๓๐ มารดาได้นำให้อ่านเขียนหนังสือไทยได้

พ.ศ. ๒๔๓๓ โรงเรียนราชกระบือ วัดวัดพระศรีรัตนศาสดาราม พระยา
ศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) เป็นอาจารย์

พ.ศ. ๒๔๓๘ โรงเรียนสวนนันทอุทยาน (ธนบุรี) พระยาโอภาสวิจิตร (แก่น)
พระยาอภัยพิทักษ์โสภณ (ม.ร.ว. หนู อิศรางกูร) นายโต เป็นครูภาษาไทย ดร.
เฮดย์แมคฟาแลนด์ มิสเตอร์เอคิน (Eakin) คณะเปรตไบท์เรียนมิชชัน เป็น
ครูภาษาอังกฤษ พออ่านเขียนได้แล้ว เรียนต่อมาด้วยตนเองจนสำเร็จรับราชการ

พ.ศ. ๒๔๓๔ โรงเรียนกรมแผนที่ มิสเตอร์ เฮนรีนีโกเต เป็นครูสอนเลข
ทุกชั้น การทำแผนที่ ตำราดาว

พ.ศ. ๒๔๓๘ พระวิภาคภุมมดิลก มิสเตอร์ แมคคาร์ธี (Mac Carthy) เป็น
อาจารย์ สอนทำการแผนที่ (Cadastral Survey & Triangulation) การสำรวจ
ค้นคว้าการเดินทางทางเรือ ตำราดาว

๖. วิชาคุณวุฒิ

ภาษาไทยภาษาอังกฤษพูดคล่องแคล่ว เขียนอ่านได้คล่องแคล่วถึงขั้นแม่พิมพ์
ดาราศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิชาสำรวจค้นคว้าภูมิประเทศเดินทางไกล ชีววิทยา ชีวิน
ในการเรียนและการงาน ความเพียรแรงกล้า ใจหิวพระบิณฑบาตความตั้งใจดี มีประกาศ
นียบัตรทุกอย่างและเข็มศิลปวิทยา พระเจ้าแผ่นดินพระราชทานความประพฤติดี อยู่ใน
ศีลธรรม มีเอกสารชมเชยหลักฐาน วิชาคุณวุฒิเหล่านี้มีประกาศนียบัตร เป็นหลักฐาน

๗. บรรพชา อุปสมบท

บรรพชา เป็นด้านเนร วิถีวัตร จังหวัดนครราชสีมา พ.ศ. ๒๔๓๘

อุปถัมภ์เป็นภิกษุวัดบวรนิเวศวิหาร สัมเด็จพระยาวชิรญาณวโรรส (พระเจ้า
เจ้านุชนาคมาหน) เป็นพระอุปถัมภ์ หม่อมเจ้าพระศรีสัศนาคัยานุวงศ์ (ม. จ.
พร้อมถาดวงษ์) เป็นกรรมวาจา เมื่อ พ. ศ. ๒๔๓๘

วิชา

๓.	นางทรัพย์	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๒๘	ถึงแก่กรรม พ. ศ. ๒๔๓๓
๒.	นางเตียงม	,, ๒๔๓๗	,, ๒๔๔๕
๓.	คุณหญิงทองอยู่	,, ๒๔๓๘	,, ๒๔๔๕
๔.	นางนาฏ	,, ๒๔๔๓	เด็กว่าง ๒๔๗๒
๕.	นางแก้ว	,, ๒๔๔๔	,, ๒๔๗๓

ถึงแก่กรรม

๖.	นางศิริ จันทโรจนวงศ์	,, ๒๔๕๘	เด็กว่าง ๒๔๖๓
๗.	นางฟู	,, ๒๔๖๔	หย่าขาด ๒๔๗๒
			ถึงแก่กรรม ๒๔๘๔
๘.	นางทับทิม	,, ๒๔๖๘	

๙.	คุณหญิงสิริมา มหาอำมาตยาธิบดี	เมื่อ พ. ศ. ๒๔๗๒
----	-------------------------------	------------------

มีบุตรธิดามาก ถึง พ. ศ. ๒๔๘๕ มีบุตรธิดาอยู่ทบบรรณคดีภาวะ มีครอบครัว
บ้านเรือนไปแล้ว ๓๕ คน เหลือที่ยังไม่บรรณคดีภาวะแต่ชาย ๑ หญิง ๒ รวม ๓ คน บุตร
ชายคนใหญ่ ชื่อ พระศรีสยามกิจ (เพิ่มศักดิ์) ปรินิพพานภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ
ปรินิพพานกฎหมายเหรียญทอง แต่ถึงแก่กรรมไปแล้ว ที่ยังไม่บรรณคดีภาวะ ๓ คน
คือ นายไกรศรี เกิด พ. ศ. ๒๔๗๕ นางสาวทัศนีย์ เกิด พ. ศ. ๒๔๗๖ นางสาว
มณีนพธ์ เกิด พ. ศ. ๒๔๗๗

รับราชการ

ยศ เจ้าอำมาตย์ตรี ถึงมหาอำมาตย์โท พ. ศ. ๒๔๕๔ มหาเสวกโท พ. ศ. ๒๔๕๘

ยศพิเศษ ราชเลขาณการ พ.ศ. ๒๔๔๐ องคมนตรีรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓ องคมนตรี
รัชกาลที่ ๗ พ.ศ. ๒๔๖๘

ยศเสียบ่า นายหมื่น พ.ศ. ๒๔๕๔

นายหมื่นโท พ.ศ. ๒๔๕๔ นายกองตรี พ.ศ. ๒๔๕๗

นายกองโท พ.ศ. ๒๔๕๘ นายกองเอก พ.ศ. ๒๔๕๘

บรรดาศักดิ์ นายบัญชาภิมิถสถาน นายเวร พ.ศ. ๒๔๓๒ หอวงเทศาจร
วิจารณ์ พ.ศ. ๒๔๓๓ พระยาศุขตพจนกรณ พ.ศ. ๒๔๓๕ พระยาศุขตพจนกรณ
พ.ศ. ๒๔๓๘ พระยาศรีธเทพ พ.ศ. ๒๔๔๓ พระยามหาอำมาตยาธิบดีจุฑาราช
คัมภีร์ราชวรธถาพรพริยพาห พ.ศ. ๒๔๕๔

พ.ศ.

ตำแหน่ง

๒๔๒๕

อำนวยการอังกฤษ

๒๔๒๖

พนักงานแผนก

๒๔๒๗

รองผู้ช่วยแผนกชั้นที่ ๓

๒๔๒๘

พนักงานแผนกชั้นที่ ๑

๒๔๒๙

นายเวรกรมแผนก

๒๔๓๐

ผู้ช่วยราชการกรมแผนก

๒๔๓๑

ผู้ช่วยราชการกระทรวงมหาดไทย

๒๔๓๒

เจ้ากรมมหาดไทยฝ่ายเหนือ และผู้บัญชาการกรมป่าไม้

๒๔๓๓

ราชเลขาณการเวลาเสด็จประพาสประเทศยุโรป

๒๔๓๔

ราชบัณฑิตถนอดอง

๒๔๓๕

ราชทูตแทนพระองค์ไปเยี่ยมประเทศอินโดจีน

๒๔๓๖

บรรณารักษ์หอพระสมุดวชิรญาณ

๒๔๓๗

กรรมการผู้เชี่ยวชาญการออกโฉนดที่ดิน

๒๔๔๖	รองเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
๒๔๔๗	อธิบดีกรมไปรษณีย์โทรเลข
๒๔๔๘	ผู้บัญชาการกรมราชโลหกิจ
๒๔๔๗	ผู้แทนเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
๒๔๔๘	ผู้รับเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย
๒๔๔๘	อุปราชภาคตะวันตก และสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครไชยศรี
๒๔๔๘	ผู้บัญชาการกองเสือป่า
๒๔๖๐	อุปราชภาคตะวันตกและสมุหเทศาภิบาลมณฑลราชบุรี

เงินเดือน

พ. ศ.	๒๔๒๕	เดือนละ	๑๕	บาท	พ. ศ.	๒๔๓๘	เดือนละ	๒๔๐	บาท
๑,๑	๒๔๒๗	๑,๑	๒๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๐	๑,๑	๔๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๒๘	๑,๑	๒๔	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๑	๑,๑	๖๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๐	๑,๑	๒๘	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๒	๑,๑	๘๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๑	๑,๑	๓๒	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๔	๑,๑	๑๐๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๒	๑,๑	๔๘	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๕	๑,๑	๑,๒๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๓	๑,๑	๖๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๖	๑,๑	๑,๒๕๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๓	๑,๑	๘๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๗	๑,๑	๑,๓๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๓	๑,๑	๑๐๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๘	๑,๑	๑,๓๕๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๕	๑,๑	๑๔๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๔๙	๑,๑	๑,๔๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๖	๑,๑	๑๖๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๕๐	๑,๑	๑,๖๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๗	๑,๑	๑๘๐	๑,๑	๑,๑	๒๔๕๑	๑,๑	๑,๘๐๐	๑,๑
๑,๑	๒๔๓๘	๑,๑	๒๐๐	๑,๑					

เครื่องราชอิสริยาภรณ์

ไทย

พ. ศ.	๒๔๓๕	ภษนาภรณ์
	๒๔๓๕	ภทวภรณ์
	๒๔๓๖	มณฑนาภรณ์
	๒๔๔๐	นิภาภรณ์
	๒๔๔๓	ทศยจุตจจอมเกล้าพานหมากทองเครื่องพร้อม
	๓๔๔๓	ทศยจุตจจอมเกล้าพานวิเศษ
	๒๔๔๔	จุตสุภรณ์
	๒๔๕๔	มหาวราภรณ์
	๒๔๕๕	รัตนวราภรณ์

ต่างประเทศ

„	„	เส้นคัมภีร์ที่ ๒	กรุงฮิซาด
„	„	เบียดส์ไนท์ ๓	โปป
„	„	ฟรานซิสโยเซฟที่ ๒	ฮอตเตรย์
„	„	เส้นคัมภีร์ที่ ๒	รัสเซย์
„	„	โปตารัสตาร์ทที่ ๒	สวเด้น
พ. ศ.	๒๔๔๐	คินนบรอกที่ ๒	เดนมาร์ค
„	„	เอตเบรด์ที่ ๒	เคเรดเค็น
„	„	โครนที่ ๒	เยอรมัน
„	„	ฮอเรนทนาเซาท์ ๒	ฮอลันดา
„	„	เดียดโปตดท์ ๓	เบลเยียม
„	„	คียองคอนเนอริท ๔	ฝรั่งเศส

พ. ศ.	๒๔๔๐	ตั้งบริังไถ่ถอนที่ ๒	บาเดิน
,,		ชาติตั้งเกิดที่ ๒	ตเปญ
,,		วัดถาวเขี้ยวชาติ ๒	โปรตุเกศ
,,		ออกสมันเนยที่ ๒	ตรก
๒๔๔๑		ดียงดอนเนอวที่ ๓	ฝรั่งเคส์
๒๔๔๖		ดียงดอนเนอวที่ ๓	ฝรั่งเคส์
		เหรียญ	เข็ม
			เสมา

พ. ศ.	๒๔๓๖	รัชกาลที่ ๒๔๕๒	พระชนมายุสมมงคล	๒๔๕๔	ต. ผ. ประดับเพชร
,,	๒๔๓๙	คชภูมาตาเข็มคิดปวิทยา		๒๔๕๕	ว. ป. ร. ทงคำ
,,	๒๔๔๐	ราชัน			
,,	๒๔๔๐	ประพาศยุโรป			
,,	๒๔๔๑	ปราบฮ่อ ๓	เข็ม		
,,	๒๔๔๖	ทวธาริเศกทองคำ			
,,	๒๔๕๐	รัชมมงคล			
,,	๒๔๕๓	รัชมมงคลาภิเศก			
,,	๒๔๕๓	รัตนภรณ์ชน ๓	รัชกาลที่ ๕		
,,	๒๔๕๓	รัตนภรณ์ชน ๓	รัชกาลที่ ๖		
,,	๒๔๕๔	บรมราชาภิเศก			
,,	๒๔๕๗	จักรพรรดิมาดา			
,,	๒๔๕๘	รัตนภรณ์ชน ๒	รัชกาลที่ ๖		

ราชการพิเศษ

นอกจากราชการในหน้าที่ที่ใดตรวจทำแผนที่ขายพระราชอาณาเขตเวลารับราชการ
อยู่ในกรมทำแผนที่ แต่ พ.ศ. ๒๔๒๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๓๕ และหน้าที่จัดการปกครองใน

กระทรวงมหาดไทย พ.ศ. ๒๔๓๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ และยังได้รับราชการพิเศษ คือ

๑. เป็นผู้ช่วยพระวิภาควรรต (J Mac Carthy) ไปจัดการรวมพิมพ์แผนที่ประเทศไทย ณ กรุงลอนดอน พ.ศ. ๒๔๓๐

๒. เป็นผู้สำรวจทางสืบเหตุการณ์นำหน้ากองทัพไปในท้องที่สิบสองจุไทย หัวพันทั้งห้าทั้งหกฝ่ายซ้ายแม่น้ำโขง พ.ศ. ๒๔๓๑

๓. เป็นผู้แทนกระทรวงมหาดไทยไปสังเกตเหตุการณ์ในศาลผสมไทยกับฝรั่งเศส ในศาลท่งชนในสถานอัครราชทูตฝรั่งเศสกรุงเทพฯ ข้าราชการเรื่องพระยาอดเมืองสาบเป็นจำเลย ในคดีท่งฝรั่งเศสหาว่าทารุณและฆ่าคนฝรั่งเศส พ.ศ. ๒๔๓๖

๔. เป็นข้าหลวงพิเศษไปลงมือจัดการให้กาเหมา หรือเริ่มการตั้งผู้ใหญ่นานการชนเป็นแบบครึ่งแรกทบ้านหลังเกาะบางปะอิน ได้รับความชมเชยจากเสนาบดีมหาดไทยอย่างสูง พ.ศ. ๒๔๓๕

๕. เป็นข้าหลวงพิเศษไปตรวจการปกครองท้องที่ ในเมืองแซก State Settlement และประเทศพม่าในปกครองของอังกฤษ และตรวจการเมืองไทรบุรี เมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ. ๒๔๓๖ - ๒๔๓๗ เป็นกรรมการร่างพระราชบัญญัติพิจารณาความแพ่ง พ.ศ. ๒๔๓๘

๖. เป็นราชเลขาการ ถอดารายณ์ทรงบัน ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเจ็ดจุฬาราชทิศยุโรป แล้วทำรายงานการเจ็ดจุฬาราชดำเนินพิมพ์โฆษณาเป็นสมุด ๒ เล่ม พ.ศ. ๒๔๔๐

๗. เป็นข้าหลวงต่างประเทศองค์พระมหากษัตริย์ในรัชกาลที่ ๕ ไปเจริญสัมพันธไมตรีกับ ม. ตูแมร์ชาหลวงใหญ่อินโดจีนที่เมืองไซ่ง่อน เพื่อระงับความอริบาดหมางระหว่างไทยกับฝรั่งเศสทางพรมแดน ให้กลับคืนสู่มิตรภาพ พ.ศ. ๒๔๔๑

๘. เป็นข้าหลวงพิเศษไปมณฑลพายัพ คือ เชียงใหม่ ลำพูน นครลำปาง น่าน แพร่ เพื่อระงับเรื่องเจ้านายพม่าและคดีการกระทำความผิด และจัดการให้

เจ้าผู้ครองเมืองและเจ้านายในหัวเมืองเหล่านั้นตั้งธรรมเนียมพิธีการปกครอง การบังคับ
บัญชา และบำไ้ไม่ทงปวง พ. ศ. ๒๔๔๓

๑๙. เป็นกรรมการร่างพระราชบัญญัติหม่องแร่ ร. ศ. ๑๒๐ (พ. ศ. ๒๔๔๔)

๒๐. เป็นข้าหลวงพิเศษไปพบหารือกับเจ้าแชกผู้ครองเมืองกถนคน เมือง
ตรังگان เมืองบัตตาน ซึ่งเปนเมืองประเทศราช เพื่อดัดการปกครองหัวเมืองเหล่านี้
พ.ศ. ๒๔๔๔

๒๑. เป็นกรรมการร่างพระราชบัญญัติ อดิ ซึ่ง คง แต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ ถึง
พ.ศ. ๒๔๔๗

๒๒. เป็นข้าหลวงพิเศษไปช่วยราชการไทย ในการปรึกษาทำสัญญากับฝรั่งเศส
ในกรุงปารีสเมื่อวันที่ ๑๓ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) แล้วเป็นราชการ
พิเศษไปปรึกษากับรัฐบาลอังกฤษ ณ กรุงลอนดอน ในการทำสัญญาว่าด้วยเมือง
กถพัตน์ ตรังگان พ.ศ. ๒๔๔๕

๒๓. เป็นผู้แทนกระทรวงมหาดไทยร่วมมือกับมิดเดอว์ เฮดวาลด์โตรเบต ที่
ปรึกษาราชการแผ่นดิน ทำการปรึกษาหารือทำสัญญา ร.ศ. ๑๒๒ กับอรรถราชทูต
ฝรั่งเศสในกรุงเทพฯ พ. ศ. ๒๔๔๖

๒๔. เป็นผู้บัญชาการพิเศษจัดการแก้ไข วางระเบียบราชการกรมไปรษณีย์โทร
เลข พ.ศ. ๒๔๔๗

๒๕. เป็นข้าหลวงพิเศษไปมอมเมืองตราด และ เมืองประจันตคีรีเขตต์ (เกาะกง)
ให้ฝรั่งเศส ตามหนังสือสัญญา ร. ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๗

๒๖. เป็นข้าหลวงพิเศษไปรับเมืองจันทบูรคืนจากฝรั่งเศส แล้วจัดการพิชิต
เมือง จัดการเรื่องตงกงสัดฝรั่งเศส แก้ไขปัญหาทางปวงที่เกี่ยวด้วยการทกของทหาร
ฝรั่งเศสย้ายถอนไปให้ตงกงกันได้โดยเรียบร้อย ตงคนจัดการปกครองเมืองทกหน้ากระทรวง
ต่าง ๆ ตามแบบใหม่โดยใช้พระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่น พ.ศ. ๒๔๔๗

๑๗. เป็นข้าหลวงพิเศษไปตรวจราชการเมืองพระตะบอง และเขมรราช
ซึ่งเป็นเมืองประเทศราช และจัดการแก้ไขเรื่องท้าวทักขิวงศ์ในเมืองท่ง ๒ นน
พ.ศ. ๒๔๔๘

๑๘. เป็นข้าหลวงพิเศษร่วมมือนับกับมิสเตอร์ เอ. ไอเวสต์เคนกาด ที่ปรึกษาราช
การแผ่นดิน ตรวจราชการ ปักษาหาข้อบกพร่องที่เมืองไทรบุรี แล้วเคยไปตรวจ
ราชการมณฑลภูเก็ต มณฑลนครราชสีมา และไปตรวจการปกครองของอังก
ฤษใน State Settlement และรัฐมณฑลอื่น ๆ ด้วย พ.ศ. ๒๔๔๘

๑๙. เป็นข้าหลวงพิเศษไปรับเมืองตราดคืนจากฝรั่งเศสตามหนังสือสัญญา ร.ศ.
๑๒๕ (พ.ศ. ๒๔๔๗) เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๐

๒๐. เป็นข้าหลวงพิเศษไปตรวจราชการปกครองหัวเมืองบักไซในเขตเมือง
นครราชสีมา เมืองตรัง เมืองภูเก็ต เมืองสตูล เมืองปัตตานี เมืองไทรบุรี เมือง
สงขลา พ.ศ. ๒๔๕๑

๒๑. เป็นกรรมการร่วมกับกรมหมื่นมรุพงษ์ศิริพัฒน์ (พระองค์เจ้าวัฒนวงษ์
ชงชัย) ข้าราชการกรมตำรวจ (กต.) ในเรื่องคังชนาการเถื่อน พ.ศ. ๒๔๕๓

๒๒. เป็นผู้แทนกระทรวงมหาดไทยร่วมมือนับกับมิสเตอร์ เอ็ดวาร์ดโตเบล ที่ปรึก
ษาราชการแผ่นดิน ต่อมาจนถึงเวลาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (ย. ไอเวสต์เคนกาด) เป็น
ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินแทน มาตั้งแต่วันที่๑๕จนถึงทำสัญญากับอังกฤษตั้งแต่วันที่ ๑๐ มีนาคม
ร.ศ. ๑๒๗ (พ.ศ. ๒๔๕๓) แต่ พ.ศ. ๒๔๔๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๒

๒๓. ไปประเทศฟิลิปปินส์งานราชการที่ประเทศอเมริกัน ได้มาจัดการเมื่อ
เพิ่งรบได้จากประเทศสเปน แล้วนำมาเริ่มจัดการราชการที่ประเทศไทยเรื่องปลัด
ดาษา กำจัดโรคหัดโรค และใช้จับต้นเป็นครั้งแรกในประเทศไทย พ.ศ. ๒๔๕๕
(ค.ศ. ๑๙๑๒)

๒๔. เป็นข้าหลวงต่างประเทศของกระทรวงมหาดไทย และสมเด็จพระพันปีหลวง ไปยัง

ศัพทราชบัณฑิตย (กษัตริย์) ที่เมืองระนอง พ.ศ. ๒๔๕๖

สำเนาถวายพระราชหัตถ์เลขาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕-๖
และลายพระหัตถ์ของสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ถวายพระหัตถ์เลขา
กรมพระยาดำรงทรงจากเกาะลังก
ถึงวันที่ ๓๐ สิงหาคม ร.ศ. ๑๓๓
ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๕

มีความยินดีมากที่ได้ไปทำการโดยเอื้อเฟื้อ
ให้ตลอดได้ การนี้เป็นกรณีสำคัญ จะมีประโยชน์
ยิ่งกว่าที่คาดกันไว้ เพราะจะ
เป็น ต้น เค้า ของ การ ใหญ่ ที่จะ จัด ทำ บำรุง บ้าน
เมืองต่อไป ถ้า ได้ เร็ว คง ได้ บ้าน เมือง ได้ คง
ประสงค์ ถึง ออก กิจ ใดๆ ก็ ตาม แດคง จะ แดก ถิ่น มา
ดู การ ไป ช่วย ครอง หน ด้วย หน ใด เป็น ผล เริ่ม
การ สำคัญ อย่าง ๓

พระราชหัตถ์เลขา
ที่ ๕ ถึงวันที่ ๑๕ มิถุนายน ร.ศ.
๑๓๓ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๓๕

ว่าเป็นผู้มีความรู้และชำนาญในกรมแผนที่ ถ้าถน
ไปก็เหมือนกับทำลายกรมแผนที่ เพราะเป็นหัตถ์
อยู่ในกรมแผนที่ เห็นว่าคน ๆ หนึ่งมีความเพียรจริง

พระราชหัตถ์เลขา
ที่ ๕ ที่ ๕๓/๑๖๘๑ ถึงวันที่ ๔
พฤษภาคม ร.ศ. ๑๓๒ ตรงกับ
พ.ศ. ๒๔๓๖

ฉัน มีความพอใจในความประพฤติของพระอภัยมณี-
พจนกรณ และมีความตั้งใจมาก

พระราชหัตถ์เลขา
ที่ ๕ ถึงต้นฉบับที่กระทรวงมหาด
ไทย ครึ่งที่ ๘๕/๘๘๕ ถึงวันที่ ๓๐
ตุลาคม ร.ศ. ๑๓๕ ตรงกับ

พระอภัยมณีพจนกรณ ทำการ มาก เป็น คน หัก
หลายอยู่ในกรมมหาดไทยชั้นใหม่

พ.ศ. ๒๔๓๘

พระราชหัตถเลขาธิราช
ที่ ๕ ที่ ๑๑/๑๐๓ ถึงวันที่ ๒๒
เมษายน ร.ศ. ๑๑๘ ตรงกับ
พ.ศ. ๒๔๔๓

ตราใหญ่ที่ ๗/๓๓๕ ถึง
วันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ร.ศ. ๑๒๐
ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๔

พระราชหัตถเลขาธิราช
ที่ ๕ ที่ ๔๕/๓๓๘ ถึงวันที่ ๑๔
ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๓ ตรงกับ
พ.ศ. ๒๔๔๗

พระราชหัตถเลขาธิราช
ที่ ๕ ที่ ๒๒๓/๑๔๑๖ ถึงวันที่
มกราคม ร.ศ. ๑๒๓ ตรงกับ
พ.ศ. ๒๔๔๗

เรื่องตรวจจับราชการในมณฑลเนื่องเห็น
การที่พระยาศรีเทพได้ไปทำการครอง ^๕ นับว่า
เป็นพอของราชการ ที่ได้ให้ลงไว้ในมณฑล
นั้นแล้ว การครองนั้นว่าเป็นความชอบของพระ
ยาศรีเทพ อันจะได้จารึกไว้สำหรับบำเหน็จบำ
นาญในภายหน้า

มอบอำนาจในการจัดการเมืองแรกทั้ง ๗ ตามที่
เห็นสมควรทุกประการ ถ้าใครทำการขัดขึ้นต่อ
ราชการให้มีอำนาจเต็มที่ จะลงโทษหรือจับกุม
หรือถอดถอนได้ มีอำนาจจะให้ข้าราชการ ผู้ใด
เป็นวัง ราชการตำแหน่งพระยาเมืองและกรมการได้

พระยาศรีเทพไปทำการกรมไปรษณีย์โทรเลขครั้ง
นี้ นับว่าทำด้วยความตั้งใจอย่างดียิ่ง และปรา
กฏความสามารถมากควรสรรเสริญ นับว่าเป็น
ความชอบมาก แต่ปลดปล่อยความร้อนใน แต่
ความอายในลงไปได้

พระยาศรีฯ มีปรึกษาให้พวกบัณฑิต สัมควรที่ควร
คำสั่งกระต่ายเปลื้องใจได้

พระราชหัตถเลขาธิษฐาน
ที่ ๖ ลงวันที่ ๓ กรกฎาคม
พ. ศ. ๒๔๕๖

เห็นว่าโดยแท้จริงแล้วคนนั้นแต่ นับว่าเป็นผู้ที่ได้คง
ตั้งตนให้มั่นขอสั่งและเถียงคน บรรพบุรุษ
หรือญาติวงศ์ญาติมิตรได้มีบราชการในตำแหน่ง
หน้าที่ ตั้งแต่ลำดับโดยเรียบเรียงดีเท่าตัวเจ้า ส่วน
คนนั้นเราได้รับจากคนเคยมาช้านาน วัชรรัตน์
อย่าจะคงอยู่ในวาระภาพพากเพียรในทางที่ชอบมิ
ได้ขาด

กำเนิดการทำแผนที่ในประเทศไทย

โดย

พระยามหาอำมาตยาธิบดี

การทำแผนที่นั้นปรากฏว่าใคร่ครวญทำในรัชกาลที่ ๕ เมื่อพระบาทสมเด็จพระปิยะมหาราชได้เสด็จต่างประเทศทางเกาะชวา แหลงมะลายู และอินเดียแล้ว และได้มีมติเตอรฺ์ เชนร์ อาตะบาสเตเตอรฺ์ ราชทูตอังกฤษเก่าเข้ามารับราชการเป็นที่ปรึกษาและแนะนำการ ทนบ้านร้างเมืองตามแบบของฝรั่ง เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๖ นั้น โดยมีมติเตอรฺ์ อาตะบาสเตเตอรฺ์แนะนำและจัดตั้งกองทำแผนที่ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๗ มีไทย คือ ม.ร.ว. แดง หรือ หม่อมราชวงศ์เทวชิราภ ภายหลัง ศิริสัมพันธ์ คือพระยาดีโมดร์สรรพการ นายสด คือ พระอุตรพิจารณ เป็นคน และคณะอังกฤษผู้ชำนาญการทำแผนที่ทางทะเลชอภักคณดอฟัดส์ ม.ร.ว. เติม ภายหลังเป็นพระยาศรีวิภาวดีประมวญ ออกทำแผนที่คณดอภักคณดอฟัดส์ และถนนอื่น ๆ ในกรุงเทพ ฯ และทำแผนที่ทางโทรเลขแต่กรุงเทพ ฯ ไปเมืองพระตะบอง รวมมีอกภักคณดอฟัดส์ ปาฉะ ผู้เรื่อนามในเวลานั้นเป็นข้าราชการรัฐบาลไทย และภายหลังเป็นผู้เรื่อนามในการทำแผนที่และคณดอภักคณดอฟัดส์ และเป็นราชทูตฝรั่งเค็ดส์มัย เมื่อไทยวิวาทกับฝรั่งเค็ดส์ ปี ร.ศ. ๓๓๒ นั้น มีมติเตอรฺ์อาตะบาสเตเตอรฺ์จึงจัดตั้ง กองทำแผนที่ทางปากอาวดเพื่อเป็นประโยชน์ในการเดินเรือ และจัดการบอภักคณดอฟัดส์ ชาวไทย เพราะเห็นว่าการตรวจหาอาวดมีจากญอนและฝรั่งเค็ดส์โดยทางเรือ

การทำแผนที่แบบแผนและคณดอภักคณดอฟัดส์ ไม่เคยมีในประเทศไทยมาแต่ คณดอภักคณดอฟัดส์ ๒๓๓๓ ฉะนั้นการทำแผนที่ในครั้งนั้นจึงไม่มีใครมีใครรู้จักและนิยม ความจริงปรากฏ การเรื่อนัก ๆ ที่ชาวเจ้าได้ตรวจคณดอภักคณดอฟัดส์ มีมติเตอรฺ์ อาตะบาสเตเตอรฺ์เป็นผู้เรื่อนัก เรื่อนักในเมืองไทยแต่ในครั้งรัชกาลที่ ๕ แต่เขาเป็นคณดอภักคณดอฟัดส์เมือง ไม่ใช่เรื่อนัก เรื่อนัก การทำแผนที่ ฉะนั้นงานทำแผนที่ ๆ เขาได้จัดทำต่าง ๆ ในสมัยนั้นทำแต่ในพระนครเป็น งานชัวยครวณ เมื่อเขาเดินทัพไปแล้วไม่ปรากฏว่าผู้ใดได้สนใจเรื่อนักแผนที่คณดอภักคณดอฟัดส์ จนถึง

สมัยที่มหาวิทยาลัยราชภัฏฯ ผู้ซึ่งขอขานการกำหนดของรัฐบาลอังกฤษทางประเทศอิน-
 เดีย เพราะขณะนั้นอินเดียเป็นอาณานิคมของอังกฤษ เขาทำงานแผนที่ขยายจากอิน-
 เดียและประเทศพม่า เข้ามายังเขตแดนไทย ทรงพระเจ้าย้ายองค์ โดยความมุ่ง
 หมายของเขาว่าจะทำมาบรรจบกับแผนที่ทะเลทางปากแม่น้ำเจ้าพระยา ตามหลักฐานซึ่ง
 ฝรั่งเศสได้เข้ามาติดต่อ ถือกันว่าเป็นแผนที่ ๆ ถูกต้องตามหลักฐานการเดินเรือ เพื่อเป็น
 การตรวจสอบแผนที่ด้านเหลี่ยมที่มาจากอินเดีย และพม่าว่าถูกต้องหรือไม่ การที่จะทำ
 แผนที่ด้านเหลี่ยมทางบกจากเขตแดนพม่ามาหาไทยนั้น จะต้องผ่านเขตแดนไทย รัฐบาลอังกฤษจึงขอ อนุญาตไทยให้เข้ามาทำแผนที่ของหมู่เกาะหมายบนยอดพระปฐมเจดีย์
 และภูเขาทอง เพื่อจะได้เห็นหมู่เกาะหมายทางชายทะเลปากน้ำ เมื่ออังกฤษขอ
 อนุญาตมาเช่นนั้น พระปิยราชูปการเจ้าเมืองฯ เจ้าพระยาเจ้าเมืองฯ กรุงเทพฯ ตกลงกันมาก
 เพราะเกรงว่าฝรั่งเศสจะเข้ามากรณคดีเอาเมืองไทย ความอดองเช่นนั้นก็ว่า ไม่น่ามีผลเสีย
 หาได้ไม่ เพราะแบบแผนของฝรั่งเศสจะไปต่อเขาเมืองใดเป็นเมืองชนแดนจะคงคงทำแผนที่
 ให้ รัฐมนตรีประเทศฝรั่งเศสยกยอน แล้วจะมีการเจรจาเพื่อพจนทใดตรงนั้นเป็นคดี
 วิวาทกัน เพราะฉะนั้นของฝรั่งเศสจะเข้ามาเมือง ฉะนั้นเมืองราชบุรีอนุญาต
 จะทำแผนที่เมืองราชบุรี เข้ามายังปากน้ำพม่าใจมาก ถึงเรียกประชุมเจ้านายอิศรมหา
 เจ้านาย และข้าราชการผู้ใหญ่ว่าควรอนุญาตหรือไม่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่
 หัวบรมถึงถามความเห็นมีลัดเดอ อัครปาเลเตอ พระประจักษ์นพระองค์ด้วย มีลัดเดอ
 อัครปาเลเตอได้พูดแนะนำว่าจำเป็นจะต้องอนุญาต และควรจัดทาสาคูของไทยทำ
 คณบรรดิษของเมือง และกราบทูลแนะนำว่าเมืองอนุญาตแล้ว และตามพระราชประ-
 สงค์จะให้มีการทำแผนที่เมืองไทยต่อไป ควรจะเรียกศอกฝรั่งเศสของอนุญาตเข้มาบรร
 การเดินแผนที่เมือง ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วย จึงรับสั่งให้มีลัดเดอ อัครปา
 เลเตอ จักการ ขณะนั้นล่องทำแผนที่ของอังกฤษจากอินเดียมีกับตน เอช. ฮิดดัล เป็น
 หัวหน้า ก็จะชวนเขามารับราชการไทยเขาคงไม่สมัคร เพราะเขาเป็นข้าราชการชั้น

ผู้ใหญ่ว่า จึงตกลงเรียกมิดเตอร์ เยมส์ แมกคาร์ ซึ่งภายหลังเป็นพระวิภาวดี
 นนุชราชของภักดี ฮิดด์ โดยให้เงินเดือนเขาสูง และมีสัญญากับเขาว่าถ้าเขารับ
 ราชการดี ถึงเวลาเขาออกจากราชการจะให้เงินบำนาญเขาเท่ากับเงินเดือนที่รับเวลา
 เขาออกนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงตกลงจัดการตามคำแนะนำของ มิดเตอร์
 ฮาธาฮอร์เตอร์ คืออนุญาตให้เขาขยายการทำแผนที่ตามเหลี่ยมของอินเดียผ่านกรุงเทพฯ
 ออกไปได้ตามความประสงค์ของเขา และเป็นหลักการทำแผนที่เมืองไทยยึดถือหมดของ
 การทำแผนที่ตามเหลี่ยมขยายไปติดต่อกันในประเทศไทยซึ่งข้าพเจ้าจะได้กล่าวต่อไป

เมื่อแรกเรียก มิดเตอร์ เยมส์ แมกคาร์เข้ามารับราชการนั้น โปรดเกล้าให้เข้า
 ดังกัดรับฝ่ายพระกลาโหม เพราะราชการแผนที่จะต้องทำในเวลานั้นอยู่ในเขตต์ ความ
 ปลกครองของกลาโหม พอ มิดเตอร์ เยมส์ แมกคาร์ เข้ามาปฏิบัติงานแล้วฝ่ายกลาโหม
 จึงให้ มิดเตอร์ เยมส์ แมกคาร์ไปทำแผนที่ทางโทรเลขทางจังหวัดตากไปเมืองมะระหมั่งใน
 เขตต์พม่า อาณานิคมของอังกฤษ และออกไปทำแผนที่ภูเขายแดนระหว่าง อำเภอร
 วมัญแขวงจังหวัด บัตตานกับเขตต์ติดต่อกับแม่น้ำเประในปกครองของ อังกฤษทางแหลม
 มะลาย แล้วต่อมากระทรวงมหาดไทยขอให้ มิดเตอร์ เยมส์ แมกคาร์ ไปทำแผนที่ตำ
 นาแม่คั้น พรหมแดนเมืองตากกับเมืองเชียงใหม่ เพื่อใช้ในการพิพาทซึ่งเชียงใหม่สมัย
 นั้นเป็นเมืองประเทศราช หัวว่าเจ้าเมืองตากจะส่งเขาไปเก็บเงินค่าต่อ

ในระหว่างนั้น เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระบิษยมหาราช
 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ราชองครักษ์พิเศษ ผู้
 บัญชาการกรมมหาดเล็กรักษาพระองค์ เมือยังดำรงพระยศเป็นพระองค์เจ้าดิศวรราชกุ
 มาร ผู้ทรงเชี่ยวชาญในการศึกษา จัดตั้งโรงเรียนสอนภาษาอังกฤษสำหรับบุตรหลานเจ้า
 นายและข้าราชการที่สมัครเป็นทหาร มานายอาบว่า ตัม แกร์อินเดียเป็นครูใหญ่ และ
 นายแวมดัสเป็นครูรอง โรงเรียนอยู่ชั้นล่างของ ตึกแถวกองทหารมหาดเล็กหน้าประตู
 พินาณไชยศรี ในพระบรมมหาราชวัง ซึ่งเป็นที่ประทับของพระองค์ มิดเตอร์ฮาธา

บาสเตอร์ จึงฝากข้าพเจ้าเข้าเรียนภาษาอังกฤษอยู่ปีเศษ จนพูดภาษาอังกฤษได้คล่อง
 แลแล้ว เพราะพระปรีชาตัสสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงโปรดชีวิตของข้าพเจ้าทรง
 ส่วนคนและส่วนราชการเกี่ยวข้องพัวพันกันมาก และได้ทรงอุปถัมภ์บำรุงเลี้ยงดูข้าพเจ้า
 มาในฐานะเป็นข้าในกรมคนกุฎเป็นศิษย์และเป็นผู้อยู่ในบังคับบัญชาเวลาทำราชการตลอด
 มาจนถึงพระชนมชีพ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรเดิถึงโอกาสอันแรกที่ได้ทรงพบข้าพเจ้า แต่เมื่อ
 ข้าพเจ้ารู้หนังสือเป็นนัย ๆ นานแล้ว คือตกแถวกรมประทีปมานไชยศรี ซึ่งต่างเป็นทง
 กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ และสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่ง
 แห่งสมุหราชองครักษ์ และเป็นผู้บัญชาการประทับอยู่ชั้นบน ซึ่งต่างทหารมหาดเล็ก
 พลหนุนมัสโมสร์ เป็นทงหม่อมบุตรหลานพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ใหญ่ที่สมคร
 เป็นทหารมหาดเล็ก ในมัสโมสร์นั้นมิได้เคยได้ และหม่อมเจ้าพระยาภรตราชภานุวงศ์
 ชื่อ คุณผจญ เป็นมหาดเล็กหัดดวงอายุราว ๒๕ ปี เป็นคนงามแต่ตัวด้วยโอ้อวดว่าคน
 อื่น ๆ และเป็นคนมีทรัพย์สมบัติมาก เป็นคนคุยโวหารคุยโตต่าง ๆ แต่เขาว่าเป็นชายที่
 มีภรรยาไม่ได้ จนพวกทหารล้อว่าคุณผจญ คุณผจญชอบเดินบิณฑเสียดเป็นนิจไม่
 ยอมแพ้ใคร ถึงจะแพ้เสียเงินและอาหารเลี้ยงเพียงใดก็ยอมเสีย เวลานั้นข้าพเจ้าอายุ
 ราว ๑๖ ปี ชอบเดินบิณฑเสียดเตรนหนีมาจนบัดนี้ และไปฝึกหัดทำงานอยู่ใกล้กัน
 เวลาว่างเรียนไปเล่นบิณฑเสียดในมัสโมสร์ทหารมหาดเล็กเป็นนิจ เมื่อเดินบิณฑเสียดกับคุณ
 ผจญ ๆ แพ้เสมอแต่ไม่ยอมแพ้ ข้างพวกทหารมหาดเล็กถือหางข้าพเจ้าให้เดินจนถึงพบน
 ันคอกกันเต็มพ่นอาหารเลี้ยงหลายอัน แม้แต่ขวดโซดาก็หลายสิบโหล เมื่อข้าพเจ้า
 ษณะแล้วพวกทหารมหาดเล็กถือหาง ข้าพเจ้าก็ให้ร้องเกรี้ยวกราดจนถึงพาข้าพเจ้าชกให้
 ร้องอ้อองมาถึงกับสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพตกพระทัย เด็ดจดังมาถามว่าอะไร
 กัน เมื่อพวกทหารมหาดเล็กกราบทูลให้ทรงทราบก็เลยทรงพระสรวลตลกไปด้วย แล้ว
 ทรงถามถึงผู้ชนะบิณฑเสียดคุณผจญ พวกทหารจึงนำตัวข้าพเจ้าเฝ้า เป็นครั้งแรกที่
 ข้าพเจ้าได้เฝ้า รู้จักสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ โปรดข้าพเจ้ารับสั่งชวนให้

ข้าพเจ้ารับราชการเป็นทหารมหาดเล็กกับ พระองค์ แต่ข้าพเจ้าไม่มีศักรกราบทูต ขอตัว
ว่าเรียนหนังสือฝรั่งอยู่

ต่อจากนั้นมาถึงเวลาที่ทางราชการ ดำริจะ ตั้งกรมท่าแผนที่ เพื่อ ผลัดคน ไทยให้
ออกไปรับราชการทางชายแดน ซึ่งมีชาวเวอมาจากรัฐบาล ฝรั่ง ได้ ว่า จะมาตรวจชายแดน
ญวนคือไทย และบางทีจะมีการปักปันดินแดนกันต่อไป พระบาทสมเด็จพระปิยะมหารา-
ชาเจ้าจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโรงเรียนกรมท่า แผนที่ขึ้นที่ตึกแถวตองขึ้น
ที่หน้าประตูพิมานไชยศรี ด้านตะวันออก คือด้านข้างนางรำบรรจเงินแผ่นดินปัจจุบัน
ในโรงเรียนแผนกนั้น มีดีเตอร์ เฮนรี นิโกเต เป็นอาจารย์รอง มีบรรณธิการ
ผู้ใหญ่เป็นนักเรียนประมาณ ๓๐ คน เมื่อจัดตั้งโรงเรียนขึ้นแล้วเกิดขัดข้องในการสอน
เพราะครูและอาจารย์ไม่รู้อักษรไทยจำเป็นต้องมีล่าม มีดีเตอร์ อาตมาเตอร์กรุณา
นำข้าพเจ้าฝากให้เป็นล่ามภาษาอังกฤษในโรงเรียนแผนที่

ในปี พ.ศ. ๒๔๒๗ มีดีเตอร์ อาตมาเตอร์ ถึงแก่กรรมโดยกะทันหัน พระ
บาทสมเด็จพระอยู่หัวทรงเสด็จพระทัยอาลัยเขาเป็นอันมาก โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งร่างอนดา-
วश्यकตม์พิทักษ์ด่านฝรั่ง คำบดบางรัก พระราชทานบำนาญกรรยาฝรั่งของเขาเมื่อ
กลับไปเมืองอังกฤษแล้วตลอดชีพ และทรงทูลบำรวบครครรกรรยาคนไทยให้ได้เข้า
เรียนรับราชการ คือ นายทองย้อย เสวตศิลา มีบรรดาศักดิ์เป็น พระยาอินทราชสมบัติ คำ
แห่งตมทศกัณฐ์ ปราจันบุรี จนวายชนม์ และนายทองคำ เสวตศิลา เป็นพระยา
วันพญาพิจารณ กรมนาไม่จนขอกราบพระราชทานบำนาญ

ข้าพเจ้าได้รับตำแหน่งตาม โรงเรียนแผนที่เงินเดือน ๑๒ บาท เป็นล่ามญวน
ตมกรเขาเป็นนักเรียนเรียนการแผนที่รวมกับนักเรียนอื่น ๆ ด้วย การเล่าเรียนได้ผลดีมาก
ภาษาอังกฤษและวิชาคำนวณได้คล่องแคล่ว แต่มีดีเตอร์ นิโกเต ข้าราชการการท่าแผนที่
ทะเล เพราะเคยเป็นนายเรือในกรมทหารเรือมาก่อน จึงสอนการทำแผนที่ได้สะดวกชาชนคน
มีใจเลื่อมใสรักข้าพเจ้ามากชวนให้มาเข้าหัดตมแถวถนนเพื่องนคร คือถนนหน้าเขาเข้า

อยู่ จึงพาให้ข้าพเจ้าเชี่ยวชาญในภาษาอังกฤษและคำนวณยังขึ้น และเคยมามีมติเคอร์เนลโกเด
 เสนอฝากฝังให้มิดเดิลตันแมกคาร์ธจูงกับข้าพเจ้า ๆ จึงได้รับความฝึกหัดถึงขั้นวิชาการคำ-
 นวนวิชาตำราดาวเดือนขึ้นสูง ในความอุปถัมภ์บำรุงในฐานะบิดากับบุตรตลอดเวลา
 ที่ข้าพเจ้ารับราชการกรมแผนที่และเวลาต่อมาจนมิดเดิลตันแมกคาร์ธกราบถวายบังคมลาออก
 จากราชการ เขาเป็นผู้แนะนำยกย่องข้าพเจ้าให้เต็มใจกรมพระยาดำรงทรงทราบความ
 ดีและคุณงามความดีของข้าพเจ้า ตลอดจนถึงอดทนให้ทนทรพยเป็นครั้งคราวให้ดำรงชีพมา
 โดยผาสุก นอกจากนั้นเขายังแนะนำ ให้ข้าพเจ้าเข้าสมาคมกับฝรั่งชนชั้นสูง ดอกเตอร์
 บีเคอร์ โกลเดน แพทย์หลวงประจำพระองค์ และพันตรี ย. ป. เจ้าผู้ร่วมมือในฉบับบัญชา
 ข้าพเจ้าจัดตั้งกรมตำราดาราศาสตร์ เรียกภาษาอังกฤษว่าของตามเป็นครั้งแรก ต่อเนื่องมา
 ถึงกรมตำราดาราศาสตร์ปัจจุบัน ข้าพเจ้าขอจารึกบุญคุณของมิดเดิลตัน แมกคาร์ธไว้ในดวงใจ
 และจะไม่ลืมจนตาย

การทำแผนที่นั้น ในชั้นต้น ได้จัดเรียกบุตรหลาน ข้าราชการเข้าฝึกหัดการทำแผนที่
 บ้านเรือน มิดเดิลตันแมกคาร์ธได้พาไปฝึกหัดทำแผนที่ พระราชวังบางปะอินอยู่พักหนึ่ง
 ปรากฏว่านักเรียนไม่สู้สมัคร เพราะเป็นงานหนักโคตรคมในพนทได้ใคร่หากทนเหนื่อย
 เสียมาก ยังอยู่แต่บุตรหลานคนจน ๆ ที่ได้ฝึกหัดทำการ กลับมาทำแผนที่บ้านเรือน
 ในกรุงเทพฯ ได้เรียบร้อย เวลาที่ข้าพเจ้าคุมกองทำแผนที่ เป็นครั้งแรกที่เต็มใจ
 กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงสังเกตเห็นความ ขยันหมั่นเพียรของข้าพเจ้า เพราะพระองค์
 เล็ดจไปครั้งใดพบข้าพเจ้าทำงานอยู่ตามถนนกลางแดด แต่กองอื่น ๆ เราเลิก
 พักงานหมดแต่เรียนเขาพักตามศาลาแดด เมื่อเวลาเล็ดจมาถึงกรมแล้วได้มารับสั่งชมเชย
 ให้ปรากฏความขยันหมั่นเพียรของข้าพเจ้าอยู่เป็นนิจ

การเรียนทำแผนที่ขึ้นเพราะข้าพเจ้ารู้ภาษาอังกฤษดีมาแต่เดิม จึงเรียนได้วิชา
 กว้างกรเรียนทางหลวงจนได้รับเข้าในอันดับชั้นข้าราชการก่อนนักเรียนอื่น ๆ ที่เขาเรียนคราว
 เดียวกัน

วิชาการทำแผนที่ต่าง ๆ นั้นเป็นวิชาของฝรั่ง ฝรั่งได้ตั้งคนทำมาหลายร้อยปีแล้ว
 อ้างว่าการทำแผนที่เพื่อสาธารณประโยชน์ ทำแล้วพิมพ์ออกจำหน่าย แต่เดิมมีการทำ
 แผนที่เมืองไทยไม่ได้จะแพร่หลายเพราะการคมนาคมเมืองไทยกับฝรั่งยังไม่สะดวกอย่างหนึ่ง
 และฝรั่งชาติที่จะมาหาอาณานิคมยังไม่ใคร่มี แต่การต่อมาเมื่อการคมนาคมค่อยดีขึ้น
 และมีฝรั่งชาติที่มากหาอาณานิคมทางอินเดีย พม่า ไทย แรก จีน มาทชน และอังกฤษเมื่อ
 ได้อาณานิคมทางอินเดียและพม่าแล้วก็ตั้งคนทำแผนที่ที่เชี่ยวชาญมาสำรวจดินแดนทาง
 ตะวันตก หลายหมื่นหลายกอง มีมัสเตอร์ แมกคาร์ธ เป็นอาทิ และทางดินแดนทางตะวันออก
 ออกถนนมณฑลเชี่ยวชาญเรื่องตอซอติง เช่น ม.ลายของเกย์ มาตรวจดินแดนแม่น้ำโขงแค่ปาก
 น้ำ เข้าวัดกันพม่า (เขมร) ประเทศลาว ประเทศจีนทางมณฑลยูนนานถึงเขตต์ประ-
 เทศธิเบต จนถึงเกือบสุดแดนหรือปลายลำน้ำ ม.ปาว และพนักงานแผนที่ฝรั่งเศส
 อีกมากโดยยึดหลักของ ม.ลายของเกย์ ได้สำรวจทำแผนที่ภูมิประเทศเขตต์อินโดจีน และ
 ดินแดนทางภาคตะวันออกกลุ่มแม่น้ำโขง เมื่อตรวจทำแผนที่เขตต์และภูมิภูมิลำเนาบ้านเมือง
 ไปแล้ว ก็มีการเอาดินแดนไปเป็นของตนต่อมาเป็นลำดับ

เพราะการรุกรานของฝรั่งทั้งปวงได้เคยเกิดขึ้นภายหลังการทำแผนที่ ฉะนั้นการทำ
 แผนที่จึงไม่มีใครนิยมของประชาชนคนไทย และเมื่อข้าพเจ้าทำแปลนแผนที่กรุงเทพ ฯ เมื่อ
 แรกเริ่มคงกรมแผนที่ทหารบกกรุงเทพ ฯ ไม่ชอบเลย โดยเหตุหลายประการดังเช่นเกรงว่า
 รัฐบาลจะต้องการเพื่อก่อร่างสร้างสถานรัฐบาลบ้าง เพื่อเอาที่ดินนั้นบ้าง และทรงเกียจ
 ที่จะให้ไปวัดที่ดินในบ้านเรือน ในสมัยที่มีการทำแผนที่ใหม่ ๆ นั้น วงเจ้านายและข้าราชการ
 ผู้ใหญ่ มีหญิงเป็นนคร หลายแห่ง ดังเช่นบ้านเจ้าพระยามหิธร และบ้านเจ้าพระยาเท
 เวศวงศ์วรวิวัฒน์ (หลาน) ที่เป็นนครมีชื่อเสียงเลื่องลือในสมัยนั้น จำเป็นต้องกักกันและหวง
 แหนไม่ยอมให้พนักงานแผนที่เข้าไปภายในบ้านที่ฟารอบขอบเขต เมื่อข้าพเจ้าขออนุญาตจะ
 เข้าไปทำแผนที่ตามหมายที่ตกลงขอกันแล้วกันแต่หลายครั้ง เมื่อเห็นว่าเป็นจะต้องให้เขา
 ไปจริง ๆ จึงต้องอนุญาต แต่ก็จัดคนคุมตัวพนักงานแผนที่ประจำตัวทุกคนจนเสร็จ

เรื่องแบบนี้ ๆ มาแสดงทศพรณามาน เพราะฉะนั้น ถ้ามีฝรั่งหรือพนักงานแผนที่ชาวต่างประเทศ
 ใดในบ้านเห็นกันว่านี่เป็นอัมพมณฑล ฉะนั้น เขาจึงขอเตือนมิตรสหายพนักงานแผนที่
 ทั้งหลายว่าเวลาจะเข้าไปทำแผนที่เขตต์บ้านใคร หรือ เขตต์แดนแห่งใดจะต้องพูดจาบอกกล่าว
 ชัดแจ้งให้เจ้าบ้านเขาทราบให้เข้าใจ การที่ไปวัดไปทำนั้น ให้จะต้องประพฤติตนให้
 สุภาพเรียบร้อย

ต้นรัชกาลที่ ๕ นั้นพวกโจรจีนชื่อน้อยมาก่อการกบฏขึ้นที่เมืองทางซ้ายแดน
 ตะวันออกเฉียงเหนือทางแคว้นหวงหนิงทางทิศเหนือ เมืองพวน เมืองหนองคาย ทางราช-
 การตั้งกองทัพพระยามหาอำมาตย์ ไปปราบปรามทางเมืองหนองคายได้แต่ทางเหนือขึ้นไป
 โจรจีนชื่อน้อยยังกำเริบมากถึงต้องส่งกองทัพไปปราบปราม มีเจ้าพระยาภาณุราชนิคมมหา
 เสด็จนำทัพตั้งมณฑล ยกทัพใหญ่ไปตั้งอยู่ที่บ้านปากกลายริมแม่น้ำโขง บิดนเรียกว่าเมือง
 อุทัยธานี พระอภัยมณี (เวก บุญยรัตนพันธุ์) ภายหลังเป็นพระยาราชวรานุกูล และ
 และเป็นเจ้าพระยาศรีธรรมราช บุตราชยาแม่ทัพไปปราบปรามทางทุ่งเชียงคำ แขวงเมือง
 พวน พ่ายแพ้โจรจีนชื่อน้อย แม้ทัพถูกปืนขาดหัก ในระยะปี พ.ศ. ๒๔๒๗ โปรดเกล้าฯ ให้มีดีเตอร์
 แมกคาร์ธคุมกองแผนกเดินบกทำแผนที่ไปทางจังหวัดสระบุรี จังหวัดนครราชสีมา จังหวัด
 หนองคาย ไปเมืองหลวงพระบางบรรจบกับกองทัพพระยาพิไชย(มิ่ง) ออกไปทางหัวเมือง
 หวังพองทางทิศเหนือ ไปจนถึงทุ่งเชียงคำ พระยาราชวรานุกูลและไพร่พลรบในกองทัพและ
 จัดการรักษาพยาบาล ไพร่พลป่วยเจ็บให้พนักงานออกทำแผนที่นำมามากจังหวัดหนองคาย
 และกรุงเทพฯ ส่วนตัวมีดีเตอร์แมกคาร์ธนั้นเดินทางเลยไปทำแผนที่ในเขตต์แคว้นหวงหนิง
 ทางทิศเหนือ แขวงนครหลวงพระบาง แล้วทำแผนที่รายทางใหม่เดินทางกลับกรุงเทพฯ

ครั้นถึง พ.ศ. ๒๔๒๘ เมื่อกรุงเทพฯ มีอาชญากรรมอันเลวร้ายใหม่ มีท้าวทศก
 หักใหม่แบบฝรั่งขึ้นบ้างแล้ว และถึงเวลาที่พระบาทสมเด็จพระปิยะมหาราชทรงเสวยราชญา
 การปกครองบังคับบัญชาราชการบ้านเมืองได้เต็มพระหัตถ์แล้วจึงทรงจัดการ กองทัพเป็น
 คราวแรกโดยทรงแต่งตั้ง ให้พระเจ้าช้างยาเธอกรมหลวงประจักษ์ศิลปาคม เมื่อยังดำรง

พระยศเป็นกรมหมื่นยกทัพจากกรุงเทพ ฯ ไปทางเรือชนบทจังหวัดพิษณุโลกเดินทาง
จังหวัดหนองคายไปเมืองพวนของหนึ่ง ทรงแต่งตั้งเจ้าหมื่นไวยวรนาถ (เจิม แสงชูโต)
ยกทัพจากกรุงเทพ ฯ ไปชนบท อำเภอฟย (เมื่อสมัยนั้นเป็นเมือง) เดินทางทัพทางบกไป
จังหวัดอุดรธานี จังหวัดน่าน ข้ามเขาน้ำไปเมืองน่านไปนครหลวงพระบาง แล้วทำการ
ปราบปรามโจรจีนฮ่อที่ทางแขวงเมืองพวนทางห้าทางหกต่อไป รายละเอียดของกองทัพนั้นแจ้ง
อยู่ในเรื่องการปราบปรามโจรจีนฮ่อที่ข้าพเจ้าได้แจ้งไว้ในเรื่อง “อนุสรณ์กระทรวงมหาด
ไทยสมัยรัชกาลที่ ๕” ที่กระทรวงมหาดไทยได้แต่งตั้งให้ข้าพเจ้าเป็นผู้แต่งขึ้นแล้ว

ในกองทัพเจ้าหมื่นไวยวรนาถยกไปคราวนี้โปรดเกล้า ฯ ให้มีการทำแผนที่ไปทำ
งานร่วมมอด้วย มีพระวิภาควรรด เป็นหัวหน้า พระวิภาควรรดเลือกให้ข้าพเจ้าไปด้วย
ในฐานะเป็นตามลัดศิษย์ และเป็นพนักงานผู้ช่วย เรียงการทำแผนที่ของถนอมกัน ฉะนั้น
การที่ข้าพเจ้าไปคราวนี้เป็นครั้งแรกที่ข้าพเจ้าได้ออกไปหัวเมืองและเป็นเจ้าพนักงานกองทำ
แผนที่ของนั้นเดินทางทำแผนที่ไปกับกองทัพเจ้าหมื่นไวยวรนาถ แต่กรุงเทพ ฯ ทางเมืองพิษ
ณุโลกอุดรธานี เมืองน่าน แล้วแยกกันออกของแผนที่เดินทางแผนที่ไปทางตามแม่น้ำน่านจน
สุดปลายน้ำข้ามต้นเขาน้ำไปถึงแม่น้ำโขงที่บ้านทอน แล้วลงเรือทำแผนที่แม่น้ำโขงไป
นครหลวงพระบาง พักคอยจนเจ้าหมื่นไวยวรนาถ ซึ่งแยกจากเมืองน่านขึ้นไปนคร
หลวงพระบางทางเมืองฮ่ง ปรึกษาหารือการที่จะทำแผนที่รวมมอกับกองทัพต่อไปในนั้น
เสร็จแล้ว พระวิภาควรรดยกกองออกทำแผนที่ตามน้ำโขงลงมาบ้านปากกลายเมืองอุดรธานี
เมืองสุโขทัย เมืองพิษณุโลกกลับกรุงเทพ ฯ เพื่อบรรวมจัดการพิมพ์แผนที่เมืองไทยท
ทั้งประเทศ

การไปทำแผนที่หัวเมืองเถวณ พระวิภาควรรด ได้เป็นพระผู้ให้ข้าพเจ้าทำ
แผนที่หัวเมืองเรียกว่า ทะแบริเวต์ ใช้เครื่องมือเข็มทิศกับนาฬิกา และในระยะพักนอน
สอนให้ข้าพเจ้าวาดดาวหาเส้นแวงคิจ และใช้นาฬิกาโครนอมเมเตอร์ ประสานกับการวัด
ดาวหาเส้นแวงคิจ และวัดพิกัดสูงต่ำจากระดับน้ำทะเลใช้บาร์อมิเตอร์ และเครื่องมือ

มอมีเคอร์ด้วยไอน้ำเดือด ส่วนข้าพเจ้าได้วัดระยะทางโดยก้าวเท้าเดินและได้อธิบายให้ชนเขาถึง
เขาสูงด้วยการกลั่นลมหายใจ วิชาเหล่านี้ข้าพเจ้าเรียนได้ซ้ำของจนมันติดต่อกันมาจน
ชราในการเดินเร็วและไม่เห็นเหนื่อยเมื่อยล้า ในการขึ้นเขาสูงห้วยท่งชันซึ่งจะเห็นได้ในการ
การเดินทางของข้าพเจ้าจากกลางเมืองหลวงพระบางมาถึงกรุงเทพฯ ๖ ระยะทาง ๕๗๕ ไมล์ เท้า
กับ ๘๒๐ กิโลเมตร หรือ ๓๓,๐๐๐ เส้น ภายในเวลา ๑๓ วัน กับ ๘ ชั่วโมง คือมาทาง
เร็วถ้าแม่น้ำโขง จากนั้นหลวงพระบางมาบ้านปากตายหรือเมืองอัตตะปือ ๓๓๕ เส้น
เดินทางบกจากบ้านปากตายมาอำเภอพิจัย ๑๒๕ ไมล์ จากอำเภอพิจัยมากรุงเทพฯ
ทางเรือ ๓๑๕ ไมล์

เมื่อกลับมาถึงกรุงเทพฯ แล้ว ข้าพเจ้าได้ร่วมมือกับพระวิภาคภูวดลรวบรวม
แผนที่ ๖ กรมแผนที่ทหารบกแผนที่ของอังกฤษ ของฝรั่งเศษที่มอญแถวชนเป็นแผนที่ประเทศ
ไทยแล้ว พระวิภาคภูวดลขอข้าพเจ้าไปประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. ๒๔๓๐ เพื่อช่วยตรวจ
ช่วยพิมพ์ในกรุงลอนดอน ได้แผนที่ประเทศไทยเป็นฉบับแรก ในเมืองไทยได้ใช้ตั้งต่อ
มาจนบัดนี้ เรียกว่าแผนที่เมืองไทยฉบับแรก

ข้าพเจ้าไปกรุงลอนดอนคราวนั้น พร้อมกับสมเด็จพระยาเทวธวงษ์โรปกการ
เมือยังดำรง พระยศ เป็นกรมหมื่นเสด็จไปช่วยงานยุบตั้งสมเด็จพระนางเจ้าควีนวิกตอเรีย
แล้วประกาศประเทศต่าง ๆ ในยุโรป เพื่อสอบถามความรู้การปกครอง บ้านเมืองด้วย
คณะเสนาบดีของประเทศทั้งปวง เพื่อนำมากราบบังคม ทูล พระบาท สมเด็จพระปิยะ
มหาราชเจ้าประกอบกับพระราชนโยบาย ที่จะเปลี่ยนการปกครองประเทศไทยสืบไป

ข้าพเจ้าอยู่ประเทศอังกฤษ ๔ เดือน แล้วจึงลาการกลับกรุงเทพฯ พ.ศ. ๒๔๓๑
ออกจากกรุงเทพฯ พร้อมกับ มิสเตอร์คอดิน ผู้ช่วยพระวิภาคภูวดลไปหาเจ้าหมื่นไวย-
วรนาถหลวงพระบางแล้ว ไปทำแผนที่ตามาแบ่งนาทา จนถึง ปากน้ำถึงเมืองไซค้อ
เขตต์ เมืองหนองเต้ เขตต์ ประเทศยูนนานแล้วเดินทางต่อไปเมืองแกลงซึ่งญวนเรียกเคียน
เบียนฟูเดินทางไปเมืองไจหรือไจเจาได้ครึ่งทางพบกองทัพฝรั่งเศสที่ปราบโจรจีนหัวเมือง

ข้าไทได้สำเร็จ ฝรั่งเศสบังคับให้ข้าพเจ้ากลับมาเมืองแกลง ข้าพเจ้าทำแผนทจากเมือง
แกลงมาเมืองฉะเชิงเทรา นครหลวงพระบางต้องกลับกรุงเทพฯ ทางปากตายเมืองพิชัย

พระวิภาวดีอดกลับมาจากประเทศอังกฤษแล้ว ภายหลังพ.ศ. ๒๔๓๒ พระวิภาวดี
อดกลับข้าพเจ้ายกออกจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปตามตำนานเจ้าพระยาถึงปากน้ำโพเดินทางเรือ
แม่ประจันต์มาเมืองไปถึงเมืองเชียงใหม่บรรจบกับพระยาอรรคราชวรภักดีเพื่อสำรวจ
แดนไทย-พม่า ทางตะวันตก พรหมแดนเชียงใหม่กับเมืองเจียงและยางแดง ข้าพเจ้าทำแผน
ที่ล้านช้าง (ล้านนา) แต่ทางตะวันตกมีช่องต้องลงไปท่าต้องข้างขึ้นบกทำแผนที่ไปเมือง
ยวม เมือง ชนยวม ลำแม่น้ำเมย แล้ววัดเขาเมืองตาก ต้องแม่น้ำปิง มาปากน้ำโพ
เมืองอุทัยธานี เข้าปากคลองสะแกกรังปลายแม่น้ำสุพรรณกลับกรุงเทพฯ

การทบทวนแผนที่พนักงานไปทำแผนที่ทางชายแดนหนมกำหนดลงไปทบกี้ ออก
จากกรุงเทพฯ ปลายเดือนตุลาคม แล้วออกทำแผนที่ต่อไปจนถึงต้นฤดูฝนจึงกลับมากรุงเทพฯ
เพราะฝนตกวัดแดดวัดดาวจะต้องงดด้วยอดฤกษ์ไม่สะดวก ด้วยมีเมฆหมอก
มากจึงกลับมาอยู่ประจำทำงานจารึก หลักร ฐาน และวาด เขียนรายการลงเป็นแผนที่ในกรุงเทพฯ
จนถึงต้นฤดูฝน จึงออกเดินทางไปสำรวจอีก ถึงปลายปี พ.ศ. ๒๔๓๒ การออก
สำรวจพันททเมืองแล้วเอามาประกอบเขียนเป็นแผนที่ประเทศไทย นับได้ว่าสำเร็จแล้ว
และกรมแผนที่ได้จัดระเบียบการงานพอสมบูรณ์แล้ว พระวิภาวดีอดกลับจึงคงตนจะจัดการ
งานทำแผนที่ตามเหลี่ยมทางชายแดนต่อไป เพื่อให้เป็นหลักฐานถาวรสำหรับใช้ในการ
ทำแผนที่รายละเอียดจะเป็นแผนที่ชนตบ้านเมืองหรือท้องถื่นหรือแผนที่รายละเอียดสำหรับใช้
ในการสำรวจที่ดินไร่ นา เรือกสวนอย่างใดก็ตาม และแผนที่ตามเหลี่ยมถนนเป็นประโยชน์
ถาวรชั่วนิรันดร์

ฉะพิน พอเดือนตุลาคมพ.ศ. ๒๔๓๓ พระวิภาวดีอดกลับพักฤดูฝนที่เมืองเชียงใหม่
แล้ว ข้าพเจ้าจึงยกกองทำแผนที่จากกรุงเทพฯ ขึ้นไปเพื่อบรรจบถนนที่เมืองฝางเหนือ
เมืองเชียงใหม่ ข้าพเจ้าเดินทางออกจากกรุงเทพฯ ทำแผนที่สำรวจทางขึ้นบกที่ปากน้ำ

โพดชวนไปทางบกถึงถ่านาสักจนไปตามถ่านานไปทางเมืองเพชรบูรณ์ ตัดมาเมืองพิษณุ
โลก เมืองสวรรคโลก เมืองตง เมืองตอง เมืองนครลำปาง ขึ้นไปเวียงป่าเป้า
บรรจบของพระวิภาควัดตมเมืองฝาง

การสำรวจเดินทางทำแผนที่เช่นนี้ ถ้ามีทางแยกเป็นทางใหญ่แห่งใด ชาวเจ้าจัด
พนักงานแผนที่แยกกันไปสำรวจเพื่อให้ปรากฏแผนที่เต็มเนื้อที่ทุกบ้าน ทุก เมือง และทุก
แขวง หรืออำเภอ แล้วกลับมาบรรจบกับกองข้าพเจ้าเป็นระยะไปจนทั่วเนื้อที่ในพบบานเมือง
เมือรวมกันที่เมืองฝางแล้วจึงลงมือทำแผนที่ตามเหลี่ยมต่อไปเป็น ๒ กง คือกอง
พระวิภาควัดตม และกองข้าพเจ้า ที่ต้องแยกเป็น ๒ กองนั้น เพราะมีพนักงานที่ทำกร
วัดตามเหลี่ยมวัดยาวเพื่อกำหนดแต่จุดจุด มิแต่พระวิภาควัดตมกับข้าพเจ้าเท่านั้นจะทำได้
เพราะเป็นวราชันสั่งมีการคำนวณมาก พนักงานอื่น ๆ ได้แต่เป็นลูกมือ ชนแรกที่จะคงหลัก
การทำแผนที่ พระวิภาควัดตมได้ขยายทำแผนที่ตามเหลี่ยมจากกรุงเทพฯ ขึ้นไปทางเหนือ
ทางยอดเขาเมืองดงบริ ต้องถอยถอยคดคดขยายขึ้นไปถึงยอดภูเขาสูง ๆ ทางเมืองนคร
สวรรคกชนทางเหนือไปถึงภูเขาใหญ่ เรียกว่าดอยหรือเขาอ่างกา เพราะถาวความท
ราบเป็นอ่างกาอยู่บนยอดภูเขาหน ซึ่งบนยอดเขาสูงที่สุดของประเทศไทย ในขณะ
ภายหลังเปลี่ยนเรียก “ดอยอินทนน” เพื่จารึกนามของเจ้า นคร เชียงใหม่คนที่หนึ่งที่เรื่อง
นามไว้เป็นพระถัก ชาวเชียงใหม่นิยมกันมาก จึงเคยเรียกชื่อเขาว่าดอยอินทนนมาจน
บัดนี้ แต่ในสมัยก่อน ร.ศ. ๑๑๒ เมื่อดินแดนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงยังเป็นของไทยนั้น ภูเขา
สูงที่สุดชื่อ ภูทรายหลายแดง (สูง ๙๐๕๙ ฟุต) อยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือเมืองหลวงพระ
บาง ในแคว้นทพทงททางท ทอดกับดินแดนประเทศญวนเพื่อขยายการทำแผนที่ตาม
เหลี่ยมทั้งหมดที่เขาคอย่งเทพ แล้วจึงคงหลักพททเรียกตามภาษาอังกฤษว่า BASE ใน
ท่งทงหลวงเมืองเชียงใหม่ แล้วจึงถอยถอยทำแผนที่ตามเหลี่ยมจาก BASE นั้นไปทาง
เหนือจนรอบดินแดนประเทศไทยในสมัยนั้น พระวิภาควัดตมทำแผนที่ตามเหลี่ยมแต่เมือง
ฝางคอยฝ่าหิมะปกบรรจบหมดตามเหลี่ยมของอังกฤษไปคอยคง เมืองเชียงราย ข้าพเจ้าทำ

ทางแยกไปทางหนึ่งไปคอยผ้ามั่มปักไปบรรจุบนก้นหม้อเชียงราย เมื่อบรรจุบนก้น
 เมืองเชียงรายแล้ว พระวิภาคภูวดลแยกไปทางภูง่ามแล้ว ภูน้ำบ่อ ภูนางแต ภูเชียงมูบ
 เมืองเชียงแสน คอยหลวง ภูปายาง คอยคุด ผาลุย คอยหมกรอด เชียงฮ่อน เชียงตุง
 บ้างทะเลา บ้านใหม่ เมืองตอง ค้างค้ำบ่าแต ดงอน เมืองไซ คอยธาตุ ฮั่ม นอน
 ช้าง ช้าง ฝารัด ช้างหนาม หวายส้มน้อย หวายส้มใหญ่ ภูนางหวง ชาติจอมดี
 นครหลวงพระบาง เขาช้างแม่ ชาติคุด ภูฮ้อง ภูเมียง หอมว ภูชาน เชียงขวาง
 ภูง่ามส้ม ภูทราย หาดยั้ง ภูนางนอน ภูแกป ภูตัง ภูกระทิง เขาง ภูตึง เมือง
 หลวงภูคา เมืองไทรบุรีไปนครหลวงพระบาง ข้าพเจ้าทำการถ่ายได้ไปทางด่านแบ่งเมือง
 ไทรบุรี เมืองอ้อยไปนครหลวงพระบาง บรรจุบนก้นนครหลวงพระบาง พอลงคณปีพ.ศ.
 ๒๔๓๕ ทางกรุงเทพ ฯ มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองชนานใหญ่เป็น ๑๒ กระทรวง แทน
 สำนักราชการเดิม และมหาดไทย สำนักราชการพระยาดำรงราชานุภาพเป็นเสนาบดีกระทรวง
 มหาดไทยพระองค์แรก ทรงพระดำริเห็นว่าข้าพเจ้าเป็นผู้เชี่ยวชาญภูมิประเทศไทย
 เพราะได้ไปทำแผนที่บ้านเมืองและได้ไปค้นคว้าทำแผนที่มา ๘ ปีเศษแล้ว และ เป็นผู้รู้ภาษา
 อังกฤษดีทรงมีลายพระหัตถ์ฉบับไปขอข้าพเจ้าคือพระวิภาคภูวดลให้มารับราชการกระทรวง
 มหาดไทย พระวิภาคภูวดลมีความกรุณาข้าพเจ้าและเห็นว่าข้าพเจ้าจะทำงานได้ดีทางกระทรวง
 มหาดไทยคิดว่าจะอยู่กรมทำแผนที่จึงส่งข้าพเจ้าจากนครหลวงพระบางกลับกรุงเทพ ฯ
 เมื่อมาถึงแล้วทรงนำข้าพเจ้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงขอย้ายข้าพเจ้าจากกรม
 ทำแผนที่มารับราชการตำแหน่งเลขานุการในการปกครอง และการเมืองต่างประเทศ ที่ต้อง
 การผู้เชี่ยวชาญพจนานุกรม จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ย้ายข้าพเจ้ามารับราชการ ในกระทรวง
 มหาดไทย การที่โปรดเกล้า ฯ ให้ย้ายข้าพเจ้าจากกรมแผนที่มาอยู่กระทรวงมหาด
 ไทยนั้น พระศรีศักรดิลกมนตรี (เจิม แสงชูโต) เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการทักท้วงมา
 ถึงสำนักพระราชวังให้ถกเถียง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวพระปิยมหาราช
 จึงตอบไป เพราะตามหลักการนกรมแผนที่เป็นงานอย่างหนึ่งซึ่งควรสังกัดชนกระทรวง
 เกษตรธิการ

วันที่ ๑๙ มิถุนายน วันโกสินทรศก ๑๑๓ (๒๔๓๕)

ถึง กรมหมื่นดำรงราชานุภาพ ด้วยพระยาศรีศักดิ์มณฑกรยหนึ่งดื้อดื้อบับหนึ่งว่า
ด้วยจะขอใหหลวงเทศาภิตรวิจารณ์ (พระยามหาอำมาตย์) มาไว้รับราชการในกรมแผนที่ตาม
เดิม เพราะเป็นผู้มีความรู้และความชำนาญในราชการ ตามที่ถาถอน ไปรับราชการใน
กรมมหาดไทยแล้วเหมือนกันทำต่ายกรมแผนที่เดียวกัน เพราะคน ๆ นั้นได้เป็นเหตุ
อยู่ในกรมแผนที่ และว่าการที่เธอขอไปไว้รับราชการในกรมมหาดไทยก็ประสงค์จะให้
แจ้งในพนภูมิฐานบ้านเมืองในพระราชอาณาเขต เพราะเธอไม่ทราบ การตลตจน ได้แนะ
นำเป็นทางบารุงต่อไปเท่านั้น ได้ตั้งหนังสือพระยาศรีศักดิ์มณฑกรมาให้ด้วยแล้ว ฉนั้น
เห็นจวเรองนเมอซึ่งโดยประโยชน์จะได้แล้วเห็นว่าหนักอยู่ข้างกรมแผนที่มาก ถ้าไม่ได้
อนุญาตให้หลวงเทศาภิตรไปรับราชการที่กรมมหาดไทยเสียแต่ก่อนแล้วจะไม่ตองถาม แต่
เพราะกรมมหาดไทยขอมาเข้าใจว่าเป็นตลตงเจ้าของกรมใหม่หลวงเห็นแล้วจึงได้อนุญาตไป
ด้วยเห็นว่าคน ๆ นั้นมีความเพียรตจริง บดินพระยาศรีศักดิ์มณฑกรยหนึ่งดื้อดื้อบับหนึ่ง
ถามเธอว่าจะเห็นประโยชน์ข้างไหนหนักกว่ากัน เพราะเธอได้เคยบังคับกรมแผนที่มา
เองแต่ก่อน และจะจัดการกรมมหาดไทยต่อไป

(ลายพระปรมาภิไธย) สยามินทร

พระวิภาควรรคุดตทำแผนที่ตามเหตุเดิมต่อไป คุณกองแผนที่นายเฮ้งบุตรของข้า
ข้าพเจ้าผู้ซึ่งภายหลัง ได้รับพระราชทานสัญญาบัตร เป็น พระประมวณภูมิภาคตำแหน่งเจ้า
กรมที่ดินกระทรวงเกษตราธิการเป็นผู้ช่วยพระวิภาควรรคุดต ไปทางดินแดนหัวพันทางหาทาง
หักจนถงแขวงเมอขงพวน พอเกิดกรณียจวาททณฝรังเศตตองเสียดินแดนฝงชายแม่น้ำโขง
พระวิภาควรรคุดตจึงนำกองทำแผนที่กับกรุงเทพฯ เป็นอนันต์สุดของการทำแผนที่ตาม
เหตุเดิมหลวงชายแดนในสมัยข้าพเจ้ารับราชการนั้น

การทำแผนที่ตามเหตุเดิมหลวงชายแดนด้านตะวันตกและตะวันออกเฉียงเหนือตอนหนึ่ง

จากแผนที่สามเหลี่ยมใหญ่ของอังกฤษทางประเทศอินเดีย^๕ เป็นแผนที่สำหรับชาวไทยรุ่น
 หลังจะได้ใช้เป็นแผนที่ถูกต้องต่อไปตามทางวิชาการและขยายการทำแผนที่รายละเอียดต่อไป
 ในดินแดนภาคอื่น ๆ หรือจะเรียกว่าการทำไว้แล้วนั้นเป็นแม่บทของการทอนชนภายหลัง
 ถือเป็นหลักเกณฑ์ถูกต้องแท้จริงในวิทยาการแผนที่ประเทศไทยสืบไป^๖ ครอบคลุมหลานของ
 เรานักใด และถึงหากว่าดินแดนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงทางตะวันออกเฉียงเหนือจะได้ถูกรก
 รานแย่งชิงไปจากเราเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ และบัดนี้จะตกไปอยู่ในประเทศลาวแล้วก็ดี แต่แผนที่
 และหลักฐาน ภูมิศาสตร์ของแผนที่ สามเหลี่ยมที่ข้าพเจ้าและพนักงานแผนที่ไทยได้ไปทำเป็น
 เครื่องหมายไว้บนยอดเขาสูง ๆ ในท้องที่เหล่านั้นโดยบุกด้าห้วยชันเขาสูงเทียมเมฆไปใน
 ป่าดงที่แสนกันดารผ่านทรายทางภยธรรมชาติและศัตรูอย่างเสี่ยงชีวิตมาแล้วนา ๆ ประ-
 การนั้นจะยังเป็นเครื่องแต่งตั้งดีศรีของประเทศไทยว่าเคยมีสิทธิในท้องที่เหล่านั้นไปชั่วกัลปาว
 สาน และหากว่าประเทศลาวจะมีการทำแผนที่ของถิ่นเหล่านั้นเมื่อใดก็อาจจะใช้ภูมิความ
 แผนที่สามเหลี่ยมของเราเหล่านั้นเป็นประโยชน์ในทางด้านวิชาการแผนที่สืบไปได้

ข้าพเจ้าได้เขียนแสดงมาให้ ปรากฏแล้วว่าเรื่อง การทำแผนที่ของถูกต้องตามหลัก
 วิชาการเป็นของสำคัญแก่การปกครองบ้านเมืองทุกแผนก เพราะยกเอาปและรายการของ
 พันทแผ่นดินในบ้านเมืองมาตรวจการงานได้ถูกต้องที่แท้จริง ความชอบประชาชนบ้าน
 เมืองที่เจริญแล้วเขาได้มองเห็น และได้ก่ด้างทอนลงกำลังทรัพย์สินให้มานานแล้วทั่วโลก
 ก็เห็นผลสัมความ มุ่งหมายของเขา ในการทนบำรุงบ้านเมืองของเขาให้เจริญดังที่ พวกเรา
 ชาวไทยได้ไปเห็นกันมาแล้วโดยมาก ที่เรายังค้างค้างอยู่ในการปกครองนั้นก็โดยเหตุอย่าง
 หนึ่งที่เราไม่แผนที่อย่างแล้วแต่ไม่ถูกต้องความต้องการ ของทางราชการบ้านเมืองในขณะ
 หนึ่งการที่รัฐบาลได้ตราพระราชบัญญัติและประมวลกฎหมายที่ดินออกใช้เร็ว ๆ นเป็น
 ของสำคัญที่เป็นประโยชน์แก่บ้านเมืองเป็นเอกประการนั้นจริงอยู่ แต่ถ้าไม่มีแผนที่ ๆ
 ถูกต้องตามหลักวิชาการแล้วเกรงว่าจะไม่ได้ผลเต็มภาคภูมิสัมความมุ่งหมาย ฉะนั้น
 ถึงเวลาแล้วที่จะต้องกอบโกยเงิน ลงทุนทำแผนที่บ้านเมืองโดยเฉพาะแผนที่พินดิน ที่เรียกว่า

การดำเินรตเชอเว ให้ได้มากโดยรวดเร็วจึงจะได้ผลบ้างถึงความประสงค์ เพราะประเทศ
ไทยถึงจะเป็นประเทศเล็กจรงแต่พนทที่ยงเหลือจากควมรุกรานเดี่ยไปบ้างแตงกดี เรา
ยังมทตนอุดมสัมบรณพอจะรบดเมืองอก ๓๐ เท้า คือจาก ๑๘ ด้านเป็น ๑๘๐ ให้ทำ
การเพาะปลูกทตนเป็นของตนพอเตยงชฟไปไดโดยควมผาถัก

เมื่อพระวิภาควอดตกราบถวายบังคมลาออก จากราชการกรมแผนที่แล้วได้ไปแต่ง
หนังสือพิมพ์โฆษณา ๒ เล่ม เมื่อปี ค.ศ. 1895 เรียกชื่อว่า Report of Survey in Siam
อีกเล่มหนึ่งแต่งออกพิมพ์โฆษณา เมื่อปี ค.ศ. 1900 เรียกชื่อว่า Surveying and
Exploring in Siam และส่งมาให้ข้าพเจ้า มีคำจารึกในหนังสือทั้งสองมาให้ข้าพเจ้านวน
Presented to H. E. Phya Srisdi the faithful servant of his King for whom
he was always as ready as his brother to lay down his life, and who
was ever the true comreds of the Author Bangkok 20 th. September 1900.

แปลว่าขอให้หนังสือเล่มนี้แก่พระสฤษฏี ผู้เป็นข้าราชการซื่อสัตย์ของ พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว และเป็นผทพรอมอยเล้มอจะถวายชีวิตเป็นราชพลี ดังเช่นทของเข
ได้ถวายชีวิตแด่น พระสฤษฏี เป็นมิตรทแท้จริงของผแต่งหนังสือเล่มนี้ กรุงเทพ
วันที่ ๒๐ กันยายน ค.ศ. ๑๙๐๐ ตรงกับ พ.ศ. ๒๔๔๓ หนังสือสองเล่มนี้คือการ
อาชชอหาอ่านได้ และเพื่อจะไม่ให้ผอ่านฉงนเวลาอ่านหนังสือสองเล่มนี้ จึงขอขแจ้งไว้
ว่า ตามททราบกันอยู่แล้ว ฝรั่งเศสไม่มีการเปิดยนชอ คือเขามชอและนามถักดอยางเดี่ย
ในชั่วชีวิตของเขา แต่ไทยเราในสมัยราชาธิปไตย มีราชประเพณีทพระเจ้าแผ่นดิน
เปิดยนนามและเดอนชน จากหมื่น ชุน ถึงสัมเด็จพระเจ้าพระยา อย่างททราบกันด้อยู่แล้ว และ
เพื่อจะไม่ให้ผอ่านฉงนจึงอยากขอบอกไว้ว่าในหนังสือ ๒ เล่มทพระวิภาควอดตพิมพ์โฆษ
ณานนี้ มีชอข้าพเจ้าหลายอยาง ดังเช่นนายบัญชาภมิตถาน หดวงเทศำจิตรวิจารณ์ พระ
สฤษฏีทพจนกรณ เป็นตนชงเป็นนามของข้าพเจ้าทงน ในทตดของการทำแผนที่ข้าพเจ้า
เห็นว่าน่าจะเอารองชีวิตของพนักงานการทำแผนที่ไว้ให้ทราบเดี่ยบ้างว่าเป็นอย่างไ คือ

วิชาการวางแผนถนน การเรียนกันอย่างวิชาตถาปนัย วิชาธรรม อักษรศาสตร์ เหล่านี้เป็น
 คน ต้องจบเตรียมอุดมศึกษาก่อน แล้วจึงจะเรียนการทำแผนที่ได้ การทำแผนที่เป็นวิชา
 ของฝรั่งแท้ ถ้าไม่ร่ำหนังสือฝรั่งแล้วจะรู้การทำแผนที่ถึงชนเป็นนายเถยไม่ได้เป็นอันขาด
 เพราะมีการคำนวณเพียมาก และไม่มีสอนกันเป็นภาษาไทยเสียด้วย และยังคงมี
 วิชาที่จะต้องใช้เครื่องมือ เครื่องต้องดาว เดือน อาทิตย์ ส่วนแต่เป็นของฝรั่งประดิษฐ์
 ทำขึ้นทั้งด้นยังไม่ในเมืองไทย พนักงานแผนที่ต้องเป็นคนมีอนามยิต ทนกับดินฟ้าอา
 กาศ เพราะการทำแผนที่ต้องกรากกว่าอยู่กับแดดกับฝนเนืองนิตย์ เวลาที่เขาเรียนเสร็จ
 เป็นพนักงานแผนที่แล้วมีเรื่องทำตามมากคือ ต้องออกไปรับราชการตามท้องที่หัวเมืองไม่ใช่
 งานทำอยู่กับบ้านในกรุงเทพ ฯ การที่ต้องออกไปเพ้ออาศัยอยู่ตามท้องที่ ย่อมมีความลำบาก
 และหมดเปลืองกว่าอยู่บ้าน และห่างไกลจากครอบครัวญาติมิตร ถ้าไม่ไปขาดแคลนหรือ
 เจ็บป่วยลงอย่างไร ลำบากกว่าทำงานอยู่กับบ้านในกรุงเทพ ฯ แม้แต่ออกไปทำแผนที่ใน
 ท้องที่ใกล้กรุงเทพ ฯ ก็ต้องไปค้างคนกึ่งตำบล เพราะยังสมกว่ากรุงเทพ ฯ และหน้า
 แดงมีแต่ใกล้ๆ เท่านั้นที่หัดจะอาศัยได้ เป็น พนักงานที่ไปทำแผนที่แล้วมองทาง
 ไร้ออกไปยังลำบากและหมดเปลืองยิ่งกว่านั้น ยังพอไปทำแผนที่ตามเหลี่ยม คือใบทำใน
 เทือกแนวภูเขาต่างๆ ทั่วไป ไม่มีความเหนื่อยน้อยเป็นท้องที่บ้างมีโรคภัยไข้เจ็บมาก
 ห้างนายแพทย์ทจะรักษาพยาบาล และทางเดินไปมากันดารแสนลำบาก และมีภัยอันตราย
 จากสัตว์ป่าเมืองต่างๆ ยังรักษาพาเรา เมื่อเดินชายแดนยังไม่ตกลงว่าเป็นเขตของประเทศ
 ได้ นายเขาสั่งให้ไปทำแผนที่แถบนั้นก็ต้องไป เลี้ยงอันตรายต่างๆ คือ
 เจ้าของท้องที่ๆ ใกล้เคียงที่แย่งชิงเขตแดนกับเรา เป็นธรรมดาไม่ยอมให้เราไป
 ทั่วไปทำแผนที่ และขัดขวางการทัพของไทยเราจะไปทำแผนที่ทุกอย่างเท่าที่จะทำได้ มีเรื่อง
 ความจริงที่เป็นมาแล้ว คือนาย ถัด พยายามพาเราไปทำแผนที่เขาดิบต้องบั่นขาดอกกับจึง
 หวิดเขียงราย ถูกผู้ร้ายเขย่งตมมาจับได้และยิงพาราพาเราตายในขณะทำแผนที่
 อยู่ ณ การที่จะเป็นเจ้าพนักงานแผนที่ต้องเลี้ยงภัยต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้ว อีกประ

Camp Pu Nang Wang

16 th. April 1892

Luang Thesa

I was very much pleased Witness from Pu Kwang Muang the magnificent display or active intelligence shown by the number of hill tops you had selected and cleared. It is a splendid work showing much energy and innumerable hardships and difficulties overcome. Unfortunately there are not in Siam those who can appreciate the work at its right value but I trust the day is not distant when opinions on your work will be given by those whose authority is of the first order and through whom it will be seen that you have rendered excellent service to your country. Continue on with your good work reward must come.

(Sgd) James McCarthy.

Phra Wiparg Puwadol.

สำเนาคำแปลหนังสือพระวิภาควุฒ (เจมส์ แมกคาร์ธีย์)

เขียนโดยเอกเขนกนางพวง (สิบสองปันนา)

ลงวันที่ 16 เมษายน ค.ศ. 1892

ถึง หลวง—เทศา

ฉันยินดีมากที่ได้เห็นจากยอดเขากนางพวงที่ปรากฏคุณสมบัติในความปรีชาสามารถ
เขียนแผนที่ปรากฏตามยอดภูเขาสูง ๆ ทั้งปวง ที่ท่านได้คิดเลือกแนวทางแล้วเสร็จได้
เป็นกิจการชนิดเยี่ยมยอด และแสดงความพากเพียรพยายามและอดทนต่อความลำบาก
ยากเข็ญ ๆ ประการ เหลือพรรณนาจึงอาจทำสำเร็จได้ แต่เป็นสมมุติไม่มีใคร
ในประเทศไทยขณะนี้จะทราบซึ่งเห็นต่อคุณค่าของงานได้โดยถูกต้อง แต่นั่นยังเชื่อ
ว่าจะมีคนข้างหน้าในไม่ช้า ถึงจะมีคนทราบคุณค่าของการทำงานที่ท่านได้ปฏิบัติสำเร็จมาแล้ว
และเป็นคนที่มีอำนาจสูงที่สุดก็เห็นได้ว่า ท่านได้ทำงานอย่างสำคัญยิ่งสำหรับประเทศชาติ
ฉะนั้นขอท่านทำงานต่อไปเถิดบำเหน็จจะต้องมา.

(เซ็นนาม) เจมส์ แมกคาร์ธีย์

พระวิภาควุฒ

คัดจากรายงานพระวิภาคภูวดลในหนังสือ A survey in Siam 1894 หน้า ๗
 ภาษาอังกฤษว่า Phra Sarisdi, a siamese gentleman who has been with me
 almost from boyhood, and who has developed into an excellent explorer
 never flinching at any difficulties, and taking the greatest interest in the
 work, to which he has rendered royal and solid assistance.

พระสฤษฏี ด้ภาพพระไทยผู้เคยยกบข้าพเจ้ามาตั้งแต่เด็ก และผู้ได้เล่าเรียน
 วิชาการตรวจบ้านเมืองและทำแผนที่ความระชนดเยี่ยม เป็นผู้ไม่เกรงภัยในความลำบาก
 ยากแค้นทั้งปวง และเป็นผู้สนใจต่อการงานในหน้าที่อย่างตเยี่ยม การงานที่ท่านเป็น
 งานที่ทำได้ด้วยความเต็มใจ และเป็นงานที่ช่วยเหลืออย่างได้ผลมาก หน้า ๓๖ ภาษา
 อังกฤษว่า Phra sarisdi came at this time into M. Fang. He has completed
 an excellent round or work.

แปลว่าพระสฤษฏีได้มาถึงเมืองฝางในขณะนี้ เขาได้ไปทำงานอย่างตต่าง ๆ เป็นอัน
 มาก หน้า ๘๕-๘๓ ภาษาอังกฤษว่า Arrived at Chieng Kwang I met Luang De
 sah (now Phra Sarisdi), who had come by Nan as he usual had done
 excellent work.

แปลว่า เมื่อถึงเมืองเชียงของได้พบหลวงเทศา หรือพระสฤษฏี ผู้ทำการมาจาก
 เมืองน่าน และได้ทำงานตเยี่ยมมาแต่เวเช่นเคย หน้า ๑๓๗ ภาษาอังกฤษว่า

In a little while Luang Di Sah came a cross, I was glad to see
 the young fellow, and congratulated him on the excellence of the work
 he had performed.

แปลว่า หลวงเทศาก็ค้ามมาถึง ข้าพเจายนัดที่จะได้พบคนหนุ่มคนหนึ่ง และ
 อวยพรแห่งความต่าเรจอย่างตเยี่ยมที่เขาได้ทำมาแต่นั้น

เมื่อโอนกรมแผนที่ไปสังกัดชนกระทรวงเกษตรราธิการ และข้าพเจ้าเขารบราช

๓๕

สำหรับบ้าน ไร่นา เรือกสวน นั้น ได้แยกไปเป็นหน้าที่ของกรมที่ดิน ถ้าผู้ใดสนใจจะ
ขอตรวจงานการทำแผนที่จากกรมแผนที่ได้.

(ลงชื่อ) พระยามหาอำมาตยาธิบดี

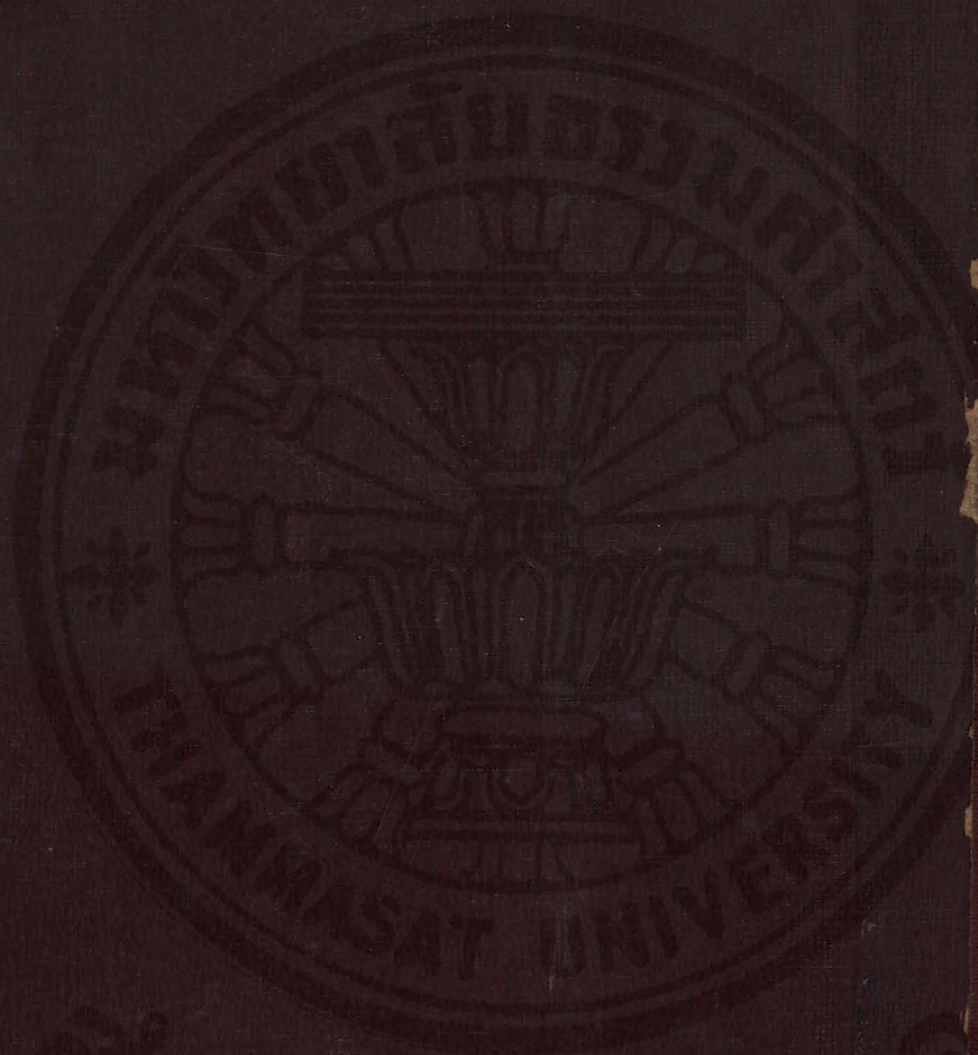
กรุงเทพ ฯ

วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๕๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ บริษัท ส. พยุงพงศ์ จำกัด ตระกูลโรงเรียนผู้แจ้ง (ใกล้ตลาดดีพระยา)

โทร. ๓๒๒๒๒๒ พระนคร หมายเลข ๑ พยุงพงศ์ ผู้พิมพ์ ผู้โฆษณา ๒๔,๑๔

สำนักหอสมุด